

HABSBURGLAR KARA EFLAK'A GELİRSE: VIDİN'DE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ (1695-1740)

İrfan Kokdaş*

Öz

Bu çalışma, 18. yüzyıl başlarında Kara Eflak'taki (Oltenia) siyasi ve mali değişimlerin Vidin'deki yansımalarını konu almakta ve 1695-1740 arasındaki dönemde, Vidin çevresindeki hayvancılık sektörünün geçirdiği dönüşüme odaklanmaktadır. Çalışma, Oltenia'da Habsburglar tarafından uygulanan politikaların, Vidin çevresindeki köylü hareketliliğinin ve hayvancılık sektörünün doğasının şekillenmesinde önemli rol oynadığını iddia etmektedir. 1695-1718 arasındaki dönemde, Vidin'de nüfus hareketliliği, çayır satışları ve meraların mülkiyet sorunları; hayvancılık sektöründeki dinamikleri belirleyen ana gelişmelerdi. Oltenia'nın Habsburg kontrolüne geçmesinden (1718) sonra, Vidin ve Tuna Havzası'ndaki temel ekonomi politikaları, köylünün toprağa bağlanması ve tarım-hayvancılık sektörlerindeki emek eksikliğinin vergi muafiyeti yoluyla çözülmesi çerçevesinde gelişmişti. Emek eksikliğinin şekillendirdiği bir dünyada, Habsburgların ve Osmanlıların ekonomi politikaları; özellikle Vidin'deki nüfuz sahibi kişilerin sürdürebileceği türden vergi oyunu stratejilerinin öne çıkmasına yol açmıştı. Vidin'in ileri gelenleri, sadece Vidin'deki çiftliklerde çalışacak köylüleri yanlarına çekmekle kalmamış; aynı zamanda Doğu Eflak'ta, Avusturya hâkimiyetinde olmayan arazilerdeki meraların kullanımı için kışlaklar ve çiftlikler de kurmuşlardı. Neticede Habsburg hâkimiyeti; 1739 yılında, Oltenia'da sona erdiğinde Osmanlı merkezi, Eflak ve Tuna'da özellikle askeri unvanlı kişilerin ve bölgenin ileri gelenlerinin belirlediği vergi kaçırma taktiklerini ve kışlak tabir olunan çiftliklerin etrafından şekillenen hayvancılık sektörünü miras almıştı.

Anahtar kelimeler: Vidin, Osmanlı İmparatorluğu, Habsburg politikaları, hayvancılık, Eflak

When The Habsburgs Occupied Wallachian Oltenia: The Transformation of Animal Husbandry in Vidin (1695-1740)

* Dr. Öğr. Üyesi, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü*, 35620, Balatçık, Çiğli-İzmir/Türkiye, irfan.kokdas@ikc.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-4858-6018

Abstract

This study focuses on the repercussions of the fiscal and political changes at the beginning of the eighteenth century in Lesser Wallachia (i.e. Kara Eflak or Oltenia) upon the town of Vidin, with particular emphasis on the transformation of the animal husbandry in and around the region during the 1695-1740 period. In this vein, it contends that Habsburg policies in Oltenia considerably shaped peasant mobility as well as the contours of the livestock sector around Vidin. During the time span from 1695 to 1718 demographic mobility, sale of pasture lands and ownership problems pertaining to meadows were the key phenomena shaping the dynamics of the animal husbandry in Vidin. After the fall of Oltenia to Habsburg control (1718), the fundamental economic policies in Vidin and Danubian Basin revolved around the practice of tying peasants to the land through a series of tax exemptions, thereby making up for the labor deficit in the agriculture and livestock sectors. In a world already characterized by labor deficit, the Habsburg and Ottoman economic policies created, particularly in the town of Vidin, a strategy of tax games which could only be maintained by powerful magnates. The notables of Vidin succeeded in not only attracting peasants to work in the estates around the town, but also creating *kışlak*s (i.e. winter pastures) and *çiftlik*s (i.e. large estates) for the exploitation of meadows across Ottoman Eastern Wallachia. Hence, by the time the Habsburg rule in Oltenia finally came to an end in 1739, the Ottoman center inherited tax-evasion tactics dominated by individuals with military titles and local notables in particular, and a livestock sector centering around farms termed as *kışlak*s in Wallachia and the Danubian region.

Keywords: Vidin, Ottoman Empire, Habsburg politics, animal husbandry, Wallachia

Tuna Nehri'nin ayırdığı Kara Eflak bölgesi (Oltenia)¹ ve Vidin, coğrafi ve idari olarak birbirinden çok farklı görünmesine rağmen; tarih boyunca iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan birbirlerini tamamlamıştır. Tuna'nın iki yakasında, birbirleriyle karşılıklı bir konumda yer alan bu bölgede meydana gelen herhangi bir değişiklik diğerini de etkilemiştir. Bu anlamda, erken modern dönemde bölge için en önemli dönüm noktalarından biri, 1718'de Avusturya hakimiyetine giren Kara Eflak'ın² 1739'da tekrar Osmanlı topraklarına katılmasıdır. İlk bakışta kısa süreli bir

¹ Kara Eflak bölgesinin, Osmanlı idaresine dönüşü sonrasında yaşadığı yoğun çiftlikleşme süreci ve bunun 1760'lı yıllardan itibaren Tuna havzasında bir siyasi kriz haline gelmesi, Osmanlı merkezinin Avusturya Oltenia'sı yerine Osmanlı Eflak'ı hakkında ürettiği teftiş raporlarına dayanarak başka bir çalışmamızda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Aysel Yıldız & İrfan Kokdaş, "Peasantry in a Well-protected Domain: Wallachian Peasantry and Muslim Çiftlik/Kışlak under the Ottoman Rule", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, DOI: 10.1080/19448953.2018.1506303.

² Osmanlı kaynaklarında Kara Eflak olarak geçen bölge, dönemin Avusturya ve Romen kaynaklarında Oltenia olarak adlandırılmaktadır. Memleketeyn yani Eflak-Boğdan'a bağlı ve Eflak

toprak kaybı ve tekrar kazanımı gibi değerlendirilebilecek olan iki olay, Vidin'in ekonomik, demografik ve sosyal yapısında derin izler bırakmıştır. Yaklaşık yirmi bir yıl Avusturya hakimiyetinde kalan Kara Eflak'ın, Belgrad Antlaşması'yla tekrar Osmanlı hakimiyetine geçmesi, yalnızca Vidin'deki yeniçeri sayısını arttırmakla kalmamış; Kara Eflak'taki geniş otlakları da, yüzyıllar boyunca süregeldiği gibi, Vidinlilerin kullanımına tekrar elverişli hale getirmişti.³ Ancak Kara Eflak'ın Avusturya idaresinde kaldığı süre boyunca Vidin'in sosyo-ekonomik yapısı, özellikle de hayvancılık sektörü, dikkate değer bir değişim geçirmişti. Bu değişim temel olarak hayvan sahipliği ile birlikte hayvancılık sektöründeki emek gücü ve toprak kullanımının farklılaşmasını içine almaktaydı. Bölge, tekrar zengin Vidin halkı için bir yatırım alanına dönüşmüş ve hayvancılık yapanlarla çiftlik sahiplerinin adeta akınına uğramıştı.

Balkan iktisat tarihinde Karlofça Anlaşması'ndan sonraki bu değişimler, daha çok uzun dönemli Osmanlı Rumelisi tasviri altında incelenir. Bu tasvir, temel olarak klasik tımar düzeninin bozuluşuyla birlikte giderek artan biçimde uluslararası ticaretin ve Osmanlı merkezinin taleplerinin belirlediği tarım ve hayvancılık dinamiklerine dayanmaktadır. Bu tasviri şekillendiren ilk bakış açısına göre Balkan coğrafyasındaki iki sektöre ilişkin dinamikler, uzun dönemde ortaya çıkmış ve bölgenin farklı coğrafi özelliklerinden yoğun biçimde etkilenmiştir. Bu tip bir bakış açısında coğrafi unsurlarla birlikte hayvancılığın temel unsurlarını şekillendiren ana faktörler demografik yapılar ve özellikle uluslar arası ticarete meydana gelen yapısal

voyvodasının idaresinde olan bu bölge hakkında Osmanlı idaresinin ürettiği en detaylı bilgiyi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan H. 445 numaralı bir eser vermektedir. Ahmed Resmi Efendi tarafından kaleme alındığı iddia edilen eser, daha erken dönemlerde araştırmacıların dikkatini çekmiştir. (Cengiz Orhonlu, "Ahmed Resmi'nin Eflak Coğrafyası", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4-5 (1976), ss. 1-14.) Bu rapor, Eflak'la ilgili yazılan ilk coğrafya eseri olarak da kabul edilir. Nitekim Cengiz Orhonlu, eseri tamamen bu çerçevede incelemiştir. İlk olarak Orhonlu tarafından ortaya atılan bu iddia daha sonra da tekrarlanmıştır. Ancak altını çizerek belirtmek gerekir ki eser bir coğrafya eseri değildir. Eflak'ta 18. yüzyılda ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlar üzerine, Bab-ı Ali'nin gönderdiği müfettişlerden biri olan Giridi Elhac Ahmed Efendi tarafından derlenmiş bir rapordur. 1759 yılında bölgeye gönderilen ve özellikle Kara Eflak'ın merkezi olan Karayova'da yoğun incelemeler yapan komisyonda, Ahmed Efendi'nin yanısıra eski Cebecibaşı Elhac Mehmed Ağa ile Turnacıbaşı Hüseyin Ağa da yer alıyordu. (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi [TSMK] H. 445, v. 27a). Sultana ve sadrazama sunulan 58 sayfalık raporun ilk 6 ila 25. sayfasında, Eflak coğrafyası hakkında kısa ve teknik malumat vardır. Geri kalan kısmı bölgede yaşanan sorunlarla ilgili emir, ferman ve gözlemleri içerir. Bu raporun Eflak'taki köylülerin sorunlarıyla ilgili olarak ilk ve tam anlamıyla analiz edilmesi, Virginia Aksan tarafından yapılmıştır. Detaylar için bakınız, Virginia Aksan, "Whose Territory and Whose Peasants? Ottoman Boundaries on the Danube in the 1760s", *The Ottoman Balkans, 1750-1830*, Derleyen: Frederick F. Anscombe, Markus Weiner Publishers, Princeton 2006, ss. 61-78.

³ Mahir Aydın, "On the Shores of Danube: Neighbourhood Between Wallachia and Vidin", *Turkey & Romania: A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*, Derleyenler: Florentina Nitu, Cosmin Ionita, Metin Ünver, Özgür Kolçak, Hacer Topaktaş, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul 2016, ss. 147-48.

değişimlerdir.⁴ İkinci grup bakış açısında ise ticarete ve coğrafi unsurlara yapılan vurgunun yanında, siyasi çalkantılarla Osmanlı merkezinin vergi ve işe politikalarına özel bir önem verilir.⁵ Bu iki tip bakış açısının ortak noktası, uzun dönemli tarım ve hayvancılık dinamiklerine odaklanmaları ve kısa dönemlerdeki değişimlerin bu dinamiklere olan etkisini görmezden gelmeleridir. Bunun bir sonucu olarak da özellikle hayvancılık sektöründeki değişimler, konargöçer toplulukların hareketleri çevresinde incelenmekte ve diğer toplumsal grupların çıkarları ve politikaları bu değişimde neredeyse görünmez biçimde kalmaktadır. Oysa bu çalışmanın da gösterdiği üzere, kısa dönemde hayvancılık sektöründe meydana gelen değişimler sadece devletlerin farklı politikaları ya da coğrafya ile belirlenmemiş; aynı zamanda askeri gruplar, şehirli yatırımcılar ve köylülerin çıkarlarıyla şekillenmiştir.

Giriş: Çalışmanın Temel Soruları ve 18. Yüzyıl Başında Vidin'deki Genel Dinamikler

Çalışma, 18.yüzyıl başlarında Kara Eflak'taki siyasi ve mali değişimlerin Vidin'deki yansımalarını konu almaktadır. Çalışma bu bağlamda, 1695-1740 döneminde Vidin çevresindeki hayvancılık sektörünün geçirdiği dönüşüme odaklanmaktadır. Diğer yandan bunun dışındaki etkenleri de dışlamadan Oltenia'da Habsburglar tarafından uygulanan Habsburg politikalarının, Vidin çevresindeki köylü hareketliliğini ve hayvancılık sektörünün doğasını önemli ölçüde şekillendirdiğini iddia etmektedir. Vergi taleplerinden kaçan reyanın korunması ile Tuna'nın güneyindekiler tarafından hayvan çiftliklerinin kurulması, hayvancılık sektöründeki dönüşümün odağında yer alan iki temel politika olmuştur. İlk iki bölümde, Vidin'de nüfusun azalması, hayvancılık sektöründeki yatırımların çatışma konusu haline dönüşmesi ile buna bağlı olarak çayır satışları ve mülkiyet sorunları ele alınmaktadır. Bir sonraki bölümde ise Viyana hükümetinin, Oltenia bölgesinden kaçan köylüleri geri döndürebilmek için 1718 sonrasında geliştirdiği politikalar tartışılmaktadır.

Vidin'in 18. yüzyıl boyunca artan askeri önemi ve buna paralel olarak gelişen “gospodarlık” rejimi, bugüne dek çok sayıda araştırmacının dikkatini çekmiştir.⁶

⁴ Bazı örnekler için, Gabor Demeter, *Agrarian Transformations in Southeastern Europe (from the late 18th century to World War II)*, Institute for Historical Studies, BAS Institute of History RCH/HAS, Sofya 2017; Ulf Brunnbauer, “Unity in Diversity? Historic Family Forms in Southeastern Europe”, *Historijski Zbornik*, LXV (2012), ss. 95-148; Faruk Tabak, *The Waning of the Mediterranean, 1550-1870: A Geohistorical Approach*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2008.

⁵ Karl Kaser, “Pastoral Economy and Family in the Dinaric and Pindus Mountains (14th-20th Centuries)”, *Household and Family in the Balkans Two Decades of Historical Family Research at University of Graz*, Derleyen: Karl Kaser, Lit Verlag, Viyana 2012, ss. 289-303; Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009; Daniel Chirot, *Social Change in a Peripheral Society: The Creation of a Balkan Colony*, Academic Press, New York 1976.

⁶ Yonca Köksal, “Land Reform in Northwestern Bulgaria during the Tanzimat Era”, *Perspectives on Ottoman studies: papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman*

Tüm Avrasya coğrafyasında erken modern dönemde gözlemlendiği üzere askeri yapılar, savaşlar için yapılan iâşe organizasyonu ve devletin taşradaki mali işleyişi arasında sıkı bir ilişki mevcuttu ve 18. yüzyıl Vidin'i bu ilişkinin belirginleştiği bir yer olarak öne çıkmaktaydı.⁷ Nitekim uzun zamandan beri araştırmacılar, Vidin'in tıpkı Musul ya da Belgrad gibi bir serhad şehrine dönüşürken kentli nüfus içindeki asker sayısının artışının ve görünür hale gelen askeri tehditlerin bölgede tımar rejiminden farklı bir mali sistem oluşturulmasına ön ayak oluşuna odaklanmaktadırlar. 17. yüzyıl boyunca giderek gözden düşen tımar rejiminin yerine, Vidin kalesine bağlı yeniçeri bölüklerinin çıkarlarına daha fazla hizmet eden mukataa dağıtımı ve Vidin Nezareti'nin tarım arazilerini tapu ile askeri araçlara vermesi sonucunu doğurmuştur. Örneğin bölgenin Karlofça Anlaşması'ndan sonra artan ve 1715-18 Osmanlı-Avusturya savaşlarıyla iyice belirginleşen askeri karakterine değinen Gradeva'ya göre bu değişiklikler, gosподarlık olarak adlandırılacak olan ve köylüleri yerel elitlerin arazilerindeki kiracılara dönüştüren yeni bir toprak rejiminin doğmasına neden olmuştu.⁸ Osmanlı taşrasındaki yeni askeri örgütlenmeyle gelirlerin idaresinin değişimine yönelik detaylı analizlerin gözden kaçırdıkları en temel nokta ise bölgenin askerleşmesi sürecinin hangi evrelerden geçtiği ve bu sürecin değişik toplumsal grupları ne kadar farklı şekilde etkilediğidir. Dina Rizk Khoury'nin Musul örneğinden yola çıkarak gösterdiği üzere 18. yüzyıl Osmanlı taşrasında askeri tehdidin artması, kırsal gelirlerin yeniden düzenlenmesine ve askeri kapasitesi daha fazla olan grupların öne çıkmasına neden olurken aynı zamanda kurulan bu yeni sistemden hoşnut olmayan kentli bir sınıfı da yaratmıştı.⁹ Bu çalışmanın incelediği Vidin'de daha önceki araştırmaların gösterdiği üzere yeniçerilerin etkisi özellikle 1715-18 savaşları sonrası artmıştı; ancak bu savaş sonrası dönemde Avusturya'nın karşı kıyıdaki Batı Eflak'ı ele geçirip sınırları daha korunaklı hale getirmesi, Vidinlilerin gündelik yaşamında askeri tehditten çok daha fazlası demektir. Bu gelişme, uzun yıllardan beri Eflak'ta hayvanlarını kolaylıkla olatmaya ve gerektiğinde nehrin iki tarafına da geçebilen Eflak köylüsünü kendi arazilerinde yerleştirmeye alışmış olan kentli yatırımcılar için

Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008, Derleyenler: Ekrem Causevic, Nenad Moacanin ve Vjeran Kursar, LIT Verlag, Berlin 2010, ss. 455-57; Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi (Doktora Tezi'nin 50. yılı) 1942-1992*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992, ss. 83-107; M. Safa Saraçoğlu, "Resilient Notables: Looking at the Transformation of the Ottoman Empire from the Local Level", *Contested Spaces of Nobility in Early Modern Europe*, Derleyenler: Matthew P. Romaniello ve Charles Lipp, Ashgate Publishing, Farnham 2011, ss. 259-64.

⁷ Rhoads Murphey, *Ottoman Warfare 1500-1700*, UCL Press, Londra 1999, ss. 185-89; Gábor Ágoston, "Military Transformation in the Ottoman Empire and Russia, 1500-1800", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 12/2 (2011), ss. 281-319; Hakan Karagöz, "Venedik (1716) ve Habsburg (1716-1717) Seferlerinde Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/2 (2013), ss. 73-106.

⁸ Rossitsa Gradeva, "Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Centuries", *Proceedings of the British Academy*, 156 (2009), ss. 348-49.

⁹ Dina Rizk Khoury, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu Musul, 1540-1834*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003, ss. 49-80.

kırsaldaki ekonomik faaliyetlerinin sekteye uğraması demekti.¹⁰ Gerçekten de daha 16. yüzyılda bile bölgedeki askeri olmayan kişilerin karşı kıyıda mandıra tarzı kırsal yatırımları vardı ve bölgede hayvan otlatılacak alanlarda bir çeşit özel mülkiyet erken tarihlerde oluşturulmuştu.¹¹ Tıpkı diğer Rumeli kentlerinde olduğu gibi, 17. yüzyıl boyunca Vidinlilerin bu yatırımlarını arttırmış olması muhtemeldir; çünkü bu çalışmanın ilk dönem olarak adlandırdığı 1699'dan 1719'a kadarki sürede Vidin'deki farklı toplumsal grupların hayvan sahipliği ve hayvancılık yatırımları oldukça belirgindi.¹² Avusturyalıların sınırı daha sıkı kontrol etmesinin yanında, Vidin'in de içinde bulunduğu Tuna Havzası'ndan köylüleri Eflak'a çekmeye başlaması ise kırsaldaki üretimin üzerine ek bir baskı getirmişti. Bölge 1689'da Avusturya ordularının kısa süreliğine de olsa eline geçmişti ve sürüp giden askeri mücadele hali hazırda çok sayıdaki köylünün yerlerini terk etmelerine neden olmuştu. 1718 sonrasındaki barış döneminde köylülerin Avusturya tarafının sunduğu vergi muafiyetinin cazibesine kapılmasına engel olup Vidin civarında tutulmasını sağlayacak grup olarak bölgedeki askeri ve idari bağlantılarını kullanabilecek yeniçeri yoldaşları ön plana çıkmıştı. Aslına bakılırsa bu durum Vidin'e özgü değildi. Serhad kentinin yönetimi ve askeri örgütlenmesinin sürekliliği için tarımsal ürünlerin ve etin pazara ucuz ve kesintisiz bir şekilde ulaştırılması şarttı ve tedarik zincirinde daha önce olduğu gibi farklı sosyo-ekonomik katmanlardan gelen çok sayıdaki kentli yatırımcıyla uğraşmak, hem taşra idarecilerinin hem de Osmanlı merkezinin öncelikleriyle uyumsuzdu.¹³ Nitekim bölgenin hayvancılık potansiyeline ciddi bir tehdit oluşturan Avusturya idaresinin tedbirlerine rağmen Osmanlı yöneticileri, Vidin kent pazarlarında 17. yüzyıl sonundaki 1 kıyyesi 3 para civarında olan koyu eti fiyatını hayvancılık sektöründeki asker yatırımcıların faaliyetleriyle 1730'lara dek korumayı başarmıştı.¹⁴ Bu “başarı” aslında Gandev'in

¹⁰ Eflak bölgesi sadece Vidin pazarlarına hayvan tedarikinde değil aynı zamanda sefere çıkan ordunun et ihtiyacının karşılanmasında da kritik bir role sahipti. Bekir Gökpınar, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014, ss. 294-300.

¹¹ Muhsin Soyudoğan, *Reassessing the Timar System: The Case Study of Vidin (1455-1693)*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, ss. 242-46.

¹² Sfecka Parveva, “Villages, Peasants and Landholdings in the Edirne Region in the Second Half of the 17th Century”, *Regions, Borders, Societies, Identities in Central and Southeast Europe, 17th-21st Centuries*, Derleyenler: Penka Peykovska ve Gabor Demeter, the Institute of History, Research Centre for the Humanities & Hungarian Academy of Sciences, Sofya ve Budapeşte, 2013, ss. 23-29; Paulina Andonova, “Emergence and Development of Waqf Çiftlik during 16th - early 18th centuries. The Case of Sofu Mehmed Paşa and his Waqf Çiftlik in the District of Sofia”, *Études Balkaniques*, 4/LI (2015), ss. 81-109.

¹³ Dina Rizk Khoury, *a.g.e.*, ss. 61-66.

¹⁴ Ensar Tüncer, 42 numaralı Vidin Şer'iye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis 2015, s. 141; Zülfiye Koçak, “14 Numaralı Şer'iye Sicil Defterine Göre Vidin'de İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı (1699-1702)”, *Şarkîyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 10/4(22) (2018), s. 1571; Ömer

büyük toprak sahipliğinin yaygınlaşması olarak gördüğü ve genel olarak “çiftlikleşme” olarak adlandırdığı sürecin de tam merkezinde yer alıyordu. Gandev'e göre köylülerin topraksızlaştırılması ve müştereklerine el konulması, bu sürecin önemli aşamaları olarak ortaya çıkmıştı.¹⁵ Bu çalışma boyunca incelenen çayır, mera veya otlak alanlarının tümünün köylülere ait ortak arazi olduğunu söylemek zordur; ancak şurası açıktır ki 18. yüzyıl başlarında bölgedeki toprak tasarrufu tartışmalarının büyük çoğunluğunun altında, hayvancılığa ayrılan yerlerin hukuki durumunun korunması yatmaktaydı. Bu alanlar hem küçük yatırımcı hem de köylü için ek gelir ve tarımsal üretime girdi anlamına geldiğinden Gandev'in sözünü ettiği ortak alanlara el koyma süreci hem toprak mülkiyetinin dönüşümüne hem de küçük toprak sahipleri için tarımla hayvancılık arasındaki dengenin değişimine işaret etmekteydi.

Tarım ve Hayvancılık Arasındaki İlişki: Vidin ve Diğer Örnekler

Karlofça sonrası dönemde Vidin şehrinin sosyo-ekonomik profili ciddi anlamda değişmişti.¹⁶ Savaşın yol açtığı karışıklıklar ve Avusturyalılara bırakılan topraklar, birçok yerleşimcinin Vidin'e göç etmesine yol açmıştı. Ayrıca şehrin serhad bölgesi olması ve Vidin kalesinin öneminin artmasıyla bölgeye gönderilen muhafız sayısı da artmıştı. Bu anlamda askeri erkan, özellikle yeniçeriler, Vidin nüfusunun önemli bir kısmını teşkil etmeye başlamış, kamusal ve ticari alanda etkin bir grup haline gelmişti.¹⁷ “Dâru'l cihad ve'l-mücâhidîn,” yani cihat ve mücahit şehri Vidin, artık bir anlamda yeniçerilerin şehriydi. Ve bu güçlü askeri zümre, tahmin edileceği üzere, hayvan besiciliği ve ticaretine el atarak bölgedeki mera ve çayır rekabetinin en önemli aktörleri haline gelecektir.

Vidin yeniçerilerini sadece ve sadece askeri bir zümre ve kale muhafızı olarak görmek, onların sosyo-ekonomik rollerinin gözardı edilmesine sebep olabilir. Rossitsa Gradeva tam da bu noktada uyarıda bulunarak yeniçerilerin sadece bölgenin savunmasıyla ilgilenen askeri bir sınıf olmadığını, aynı zamanda Vidin'in en önemli müteşebbis ve ticari grubu olduğunu belirtmektedir.¹⁸ Daha yüzyılın başında yeniçeriler, ticaret ve esnaf erbâbının büyük çoğunluğunu oluşturuyordu. Örneğin 1699'da kasap esnafı arasında sayılan 15 kişinin 11'i yeniçeriydi. Benzer bir şekilde bakkalların da ezici bir çoğunluğu yeniçeriydi. Yine Gradeva,

Çağatay, *10 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis 2015, s. 36.

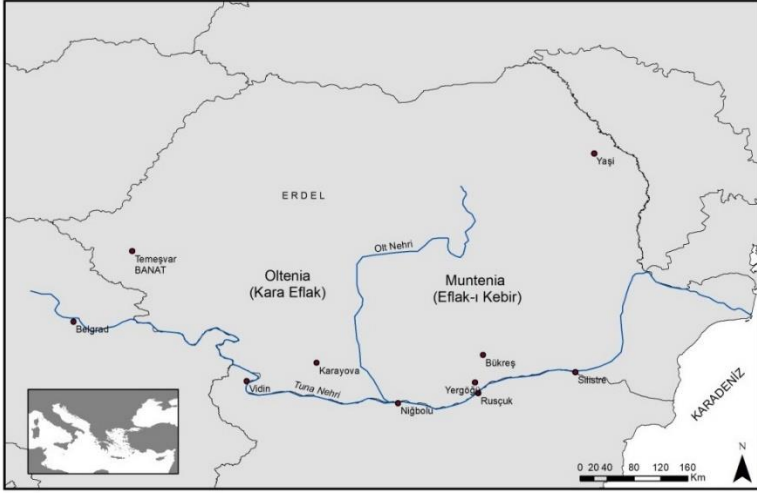
¹⁵ Bruce McGowan, *Economic Life in Ottoman Europe: Taxation, Trade and the Struggle for Land, 1600-1800*, Cambridge University Press, Cambridge 1981, ss. 59-60; Christo Gandev, “L'apparition des rapports capitalistes dan l'économie rurale de la Bulgarie du nord-ouest au cours du XVIIIe siècle”, *Etudes Historiques*, Sofya 1960, ss. 211-12..

¹⁶ Virginia Aksan, a.g.m., ss. 64-71.

¹⁷ Rossitsa Gradeva, “Between Hinterland and Frontier”, ss. 339-41.

¹⁸ Rossitsa Gradeva, “War and Peace along the Danube: Vidin at the End of the Seventeenth Century”, *Oriente Moderno*, Nuova serie 20 (81)/1 (2001), ss. 157-58.

imparatorluğun diğer yerlerinde olduğu gibi Vidin’de de kasaplık mesleği ile yeniçerilerin arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Ancak 18. yüzyılın başlarında yeniçerilerin hayvancılık sektöründe tekel kurduklarını söylemek zordur. 1695-1719 dönemi sicillerinde, terekesi kadı sicillerine kaydedilmiş olan ve kimliklerini tespit edebildiğimiz 52 kişinin unvanları bunu ortaya koymaktadır.¹⁹ Küçük ve büyükbaş hayvan sahibi bu 52 kişinin vefat ettikleri anda kayıtlara geçen servetleri, ortalama olarak 272 kuruş iken; bu ortalama servetin yaklaşık 30 kuruşu, sahip oldukları hayvanlardan gelmekteydi. Terekelere yansıdığı üzere hayvan sahibi 52 kişinin sadece 6’sı, yeniçerilerin taşıdığı beşe unvanına sahipken; 36’sının (yaklaşık % 69) herhangi bir sivil veya askeri unvanı yoktu. Bu 52 kişinin yalnızca 5 tanesi (yaklaşık % 11) kethüda, ağa, sipahi ve efendi gibi prestijli askeri unvanları taşıırken yine 5 tanesi daha çok ulema ile özdeşleştirilen çelebi ya da hoca unvanına sahipti. 18. yüzyılın bu ilk döneminde hayvan sahipliği yeniçerilerin tekelinde değildi; tam tersine toplumun farklı kesimlerine yayılmış durumdaydı.

Harita 1: Tuna Havzası ve Eflak²⁰

Vidin ve genel anlamda Eflak ile Tuna havzası, 18. yüzyılın ilk yarısında hayvan besiciliğinde oldukça avantajlı konumda idi. Hem Vidin’deki askerlerin et işesi hem de İstanbul’un koyun, sığır, bal, deri, balmumu ihtiyacının büyük kısmı bölgeden sağlanıyordu.²¹ Aynı ürünlere ciddi bir uluslararası talep de vardı ve bu talep,²² taşımacılık için gerekli yük hayvanlarının da beslenmesini gerektiriyordu.

¹⁹ Bu döneme ait veriler Vidin kadı sicillerinin (VS) 13, 38 ve 161A numaralı defterlerinden derlenmiştir.

²⁰ Daniel Chirot’un haritalarından türetilmiştir. Chirot, *a.g.e.*, ss. 12 & 128.

²¹ Arif Bilgin, *Osmanlı Sarayının İâşesi (1489-1650)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2000, ss. 210-13, 248.

²² Bogdan Murgescu, *România Şi Europa: Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Polirom, Yaşi 2010, ss. 40-48; Cristian Luca, “L’importazioni di merci levantine nella Venezia del Seicento e del

Ancak, burada mevcut piyasaların öneminin farkında olmakla beraber, hayvancılığa yönelmedeki başka faktörlerin varlığı da muhakkaktır. Tüm erken modern toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı imparatorluğunda da üretim, üretimin türü ve işgücünün niteliği arasında doğrudan ilişki vardı.²³ Diğer faktörlerin yanında, emek kıtlığı üretimin niteliğini büyük ölçüde belirliyordu. Çok basit bir şekilde ifade edersek tarımsal üretim, hayvancılığa göre daha çok emek-yoğun bir üretim tarzıdır. Bu yüzden, işgücünün azaldığı dönemlerde hayvancılık rağbet kazanabilir.²⁴ Nitekim, 18. yüzyıldaki çiftlik oluşumlarını inceleyen Halil İnalçık da Osmanlı coğrafyasındaki çoğu çiftliğin işgücü eksikliğine haklı olarak dikkat çekmiştir.²⁵ İnalçık'a göre, hayvancılık sektöründe işgücüne tarımdan daha az gereksinim duyulması dolayısıyla çoğu çiftlik sahibi de arazilerini hayvancılığa yönelik faaliyetlerine ayırmaya başlamıştı. Kırsal nüfusun hareketliliği ile tarımdan hayvancılığa kayış arasındaki ilişki, Osmanlı idarecilerinin de gözünden kaçmamıştı. Osmanlı yetkilileri, daha 17. yüzyılın başında Anadolu'nun bazı bölgelerinde, köylülerin terk etmesiyle boş kalan arazilere askeri sınıftan bazı kimselerin hayvan getirip bu alanları çiftlik haline soktuklarını belirtiyorlardı.²⁶

Vidin'e gelen nüfusun birçoğunun askeri kökenli olması ve göçlerle gelen sivillerin de yeterli sayıda olmaması, tarımsal üretime girecek emeğin sınırlanmasına sebep olmuştu. Her ne kadar yeniçeri varlığı artmış ve köylüler kaybedilen topraklardan Vidin'e göçmüş olsa da bölgeye yeni gelenler tarım sektöründeki emek kıtlığına bir çözüm olmuyordu. Bölgeye yeni yerleşen köylülerle birlikte diğer köylülerin başka yerlere kaçması birlikte işleyen süreçlerdi.²⁷ 18.yüzyıl boyunca köylü hareketliliği çok yoğundu, hem Osmanlı yetkilileri hem de Avusturya hükümeti "toprağa bağlı" olmaları gerekirken muhtelif sebeplerle yerlerinden kalkıp

primo Settecento: la cera e i pellami provenienti dai Principati Romeni", *L'Italia e l'Europa Centro-Orientale attraverso i secoli*, Derleyenler: C. Luca, G. Masi, A. Piccardi, Brăila-Venedik 2004, ss. 351-52.

²³ Sevkett Pamuk, "The Ottoman Empire in the Eighteenth Century", *Itinerario*, 24/3-4 (2000), s. 105. Eflak ve Boğdan bağlamında, 18. yüzyıldaki işgücü eksikliği ve tarım reformları arasındaki ilişkinin detaylı bir analizi için bakınız, Vasile Mihai Olaru, *Writs and Measures: symbolic power and the growth of state infrastructure in Wallachia, 1740-1800*, Doktora Tezi, Central European University, Budapeşte 2013, ss. 85-92.

²⁴ Nüfus ve hayvancılık sektörü arasında her zaman bu tarz bir doğrudan ilişki olmayabilir. Tartışmalar için Zafer Karademir, *İmparatorluk Ekonomisinin Can Damarları: Osmanlı Ülkesinde Hayvancılık İşletmeleri (1500-1800)*, Libra Kitapçılık, İstanbul, 2016, ss. 37-57.

²⁵ Halil İnalçık, "Çiftliklerin Doğuşu; Devlet, Toprak Sahipleri ve ve Kiracılar", *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Derleyenler: Çağlar Keyder ve Faruk Tabak, çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, ss. 26-29.

²⁶ Halil İnalçık, "Adâletnâmeler", *Belgeler*, II/3-4 (1965), ss. 90-91.

²⁷ Erken modern dönem Eflak'taki köylü hareketliliği ve vergi politikaları arasındaki ilişki, kendini devamlı tekrar eden bir fasit daireydi. Chirot'un da ortaya koyduğu üzere köylülerin vergi amacıyla bir bölgeye yerleştirilmesinden hemen sonra onların tekrar dağlık alanlara kaçmasına neden olan şartlar da erken modern devletlerin doğası gereği oluşuyordu. Detaylı analiz için, Chirot, *a.g.e.*, ss. 63-78.

başka yerlere giden köylülere karşı neredeyse çaresiz kalıyordu.²⁸ Zira, köylü mobilitesi ciddi bir vergi kaybının yanında, köylülerin nereye ait olduğu, üreticilerin nerede, kime vergi vermesi gerektiği gibi ciddi sorunları da beraberinde getiriyordu. Nitekim, Vidin kadısı, İstanbul'a gönderdiği bir yazısında (1706), "istiladan" sonra etraftaki yerlerden Vidin'e bir kısım reyanın göçmesinden bahsediyordu.²⁹ Kadının istila olarak kastettiği dönem, hiç şüphesiz Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları (1683-99) esnasında Habsburg ordularının Vidin'i kuşatıp çevredeki toprakları aldığı zamanlardı. Kadının mektubuna göre, Vidin ve çevresine yerleşen reaya için züemâ ve erbâb-ı tımarlardan bazıları, "bunlar bizim reyamızdır" deyip, Rumeli Valisi'nin buyrulduyu ile mübaşir getirtip reyadan haklarını talep etmeye başlamışlardı. Osmanlı dünyasındaki farklı coğrafyalarda meskun tımar ve zeamet sahiplerinin, kendi topraklarından kalkıp başka yerlerde sakin olan reyalarının tekrar eski yerlerine döndürülmesi için Osmanlı merkezinden destek talep ettiği durumlar, 17. yüzyıldan itibaren sıklıkla görülmekteydi. Ancak Vidin kadısının mektubunda bahsettiği tımar ve zeamet sahiplerinden bazılarının Rumeli Valisi'nden alınan buyrulduyuyla yetinmedikleri görülüyor. Kadı'ya göre, tımar sahipleri hukuki yollara başvurmadan köylere 50-60 kadar sekbanla varmış ve yine 50-60 kadar reyanın malını arabalara yükleyip götürmüşlerdi. Malları zorla götürülen köylüler perişan olmuş, bazıları ise korkup başka yerlere kaçmışlardı. Kadının mektubunda bahsettiği bu husus, reyanın Vidin'e kalıcı olarak iskân ettirilmesindeki güçlükleri de ortaya koymaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Vidin'e yeni gelenler olsa dahi köylülerin her an yerlerini terk etme ihtimalleri, tarımda çalışacak işgücünün hızlı artışının önüne geçmekteydi. Üstelik bir yerden bir yere kaçarken hayvanlarını beraber götürmek çok daha kolay olabiliyordu. Erken modern dönemde, nüfus yoğunluğunun az olduğu bölgelerde tarımdan hayvancılığa geçiş oldukça sık görülen bir gelişmeydi.³⁰ Hayvancılık tarıma kıyasla toprağa daha az bağlı olan köylülerle ve görece az sayıdaki işgücüyle yapılabilirdi. Böyle bir toplumsal dinamiğin olduğu bölgede, Vidinlilerin en az tarım kadar hayvancılığa da yatırım yapmaları ve hayvancılığa ilişkin unsurların 1700'den sonra devamlı olarak Vidin mahkemesinin gündeminde olması tesadüfî değildi.

²⁸ Oltenia, yani Kara Eflak'taki köylü hareketliliğine ve bunun Osmanlı-Avusturya politikalarına etkisini inceleyen ve şu ana kadar yapılmış en detaylı çalışma için Şerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă: 1718-1739*, Derleyen: Gheorghe Lazăr, Editura Enciclopedică, Bükreş 1998, ss. 35-65.

²⁹ Sofya Kiril Metodi Milli Kütüphanesi, *Vidin Şer'ıye Sicilleri* (VS) 38/ 65-2, Evâhir-i Muharrem 1118 (5-14 Mayıs 1706). Deftere kayıt tarihi ise 14 Safer 1118'dir.

³⁰ Daniel Ursprung, "Schollenbindung und Leibeigenschaft: Zur Agrarverfassung der Fürstentümer Walachei und Moldau in Komparativer Perspektive (Mitte 16.-Mitte 18. Jahrhundert)", *Südost-Forschungen*, 63/64 (2004/2005), ss. 160-65; Tabak, *a.g.e.*, ss. 70-80 & 110-75.

İlk Dönem (1695-1719) Dinamikleri: Hayvancılık, Çayır ve Mülkiyet Meselesi

Karlofça Anlaşması'nın hemen akabindeki dönemde, Vidin'in hayvancılık sektöründe genel bir hareketlilik gözlenmektedir. Vidin Şer'iyeye Sicillerine de yansıyan bu hareketliliğin en büyük göstergeleri, mera ve çayır tasarrufuyla alakalı davaların ciddi anlamda artması ve çayırların yatırımcılar arasında yoğun bir biçimde el değiştirmesidir. Bu durum uzun süren savaşlar sonunda sakinliğe kavuşmuş bölgenin yatırımcıların iştahını kabartmasıyla ilişkili olduğu kadar savaşın ardından arazi üzerindeki tasarruf ve mülkiyet haklarının tekrardan oluşturulmasıyla da ilintiliydi.³¹ Sektördeki bu canlılıktan en karlı çıkan, uzun dönemde, Vidinli büyük yatırımcılar olacaktı; ancak 1695-1718 döneminde bu trend henüz belirgin değildi. Çayırların el değiştirmesi, doğrudan tevfiz veya ferağ işlemleriyle yapılabilirken sahipsiz veya ortak kullanıma açık çayırların el değiştirmesi, çoğu zaman kayıtlara ancak bir anlaşmazlık halinde yansiyordu. Tam da bu yüzden 1700-1719 döneminde Vidin mahkemesi, çayırların ve meraların mülkiyetiyle alakalı karmaşık davalarla uğraşmak durumunda kalmıştı. Mahkeme adeta, çayırların "tapu tezkerelerinin" tasdiki için 'istihkam hücceti' verilen, 'tefviz', 'ferâğ' ve 'intikal' işlemlerinin de kayda geçirildiği bir makam haline gelmişti.³² Örneğin, Lomgrad Kasabası Palangası Dizdarı Hasan Ağa'ya, Vidin Nazırı İbrahim Ağa tarafından, Vidin'e bağlı köylerdeki bazı çayır alanlarının resm-i tapuyla verildiği mahkemeye kaydettirilmişti. Hasan Ağa'nın mahkemeye başvurmasındaki neden, çayırın tasarrufunu üzerine aldığı tapu tezkeresini bir de hüccet-i şeriyye ile tescil ettirmek istemesiydi.³³ Yaklaşık 1 yıl önce de Sögütlü Köprüsü civarındaki çayırlarda, bir tarafı Osman Sipahi Çayırı ve diğer tarafı Melan zimmi çayırı olarak sınırları belirtilen bir çayırın tasarruf hakkının kimde olduğu bizzat mahkeme kayıtlarına geçirilmişti.³⁴ Yine aynı tarihlerde, biri yaklaşık iki; diğeri ise yaklaşık üç dönüm büyüklüğündeki iki çayırın üzerindeki tasarruf hakkının Ahmed'e hali hazırda devredilmiş olduğu da mahkemeye taşınmıştı.³⁵ Yaklaşık iki dönüm büyüklüğündeki çayır, Ömerzade, Yörükzade Mustafa ve Kara Halil çayırları ile komşuydu. Diğer çayırın ise Ahmed Ağa ve Abdülbaki Efendizade Ömer Çelebi çayırları ile sınırı vardı. Tıpkı yukarıda bahsi geçen Hasan Ağa gibi, Ahmet de çayırların tapusunu çok önceden almıştı ve şimdi de bu tapuyu hüccet-i şeriyye ile tahkim etmek niyetindeydi.

Sınırları belli bir çayırın tasarruf hakkı intikal, ferağ ve tevfiz işlemlerine konu olduğunda, o çayırın değeri her zaman kayıtlara geçmeyebiliyordu. Hayvan

³¹ Benzer bir gözlem için Fatma Gül Karagöz, *1700-1750 Osmanlı Devleti Arazi Hukuku Uygulamaları: Vidin ve Antakya Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 123-89.

³² Hüccet-i şer'iyeye ve tasarruf hakları arasındaki ilişki için Fatma Gül Karagöz, *a.g.e.*, ss. 126-35.

³³ VS 161a/ 85-3, 18 Cemaziyelahir 1126 (1 Temmuz 1714).

³⁴ VS 161a/ 9-2, 14 Cemaziyelahir 1125 (8 Temmuz 1713).

³⁵ VS 161a/ 35-36, 3 Zilhicce 1125 (21 Aralık 1713).

otlatmak üzere kullanıldıkları için bu arazilerin değerleri, bazen dönüm olarak büyüklüklerine göre; bazen de üzerlerinden biçilen ot miktarlarına göre değerlendirilebiliyordu.³⁶ Örneğin bu araziler, “X dönüm çayırılık” ya da “Y kıta çayır” şeklinde tanımlandığı gibi “şu miktar giyah hasil olan çayır” şeklinde de tanımlanabiliyordu. Bu yüzden de zikredilen çayırlar için standart bir fiyat-arazi büyüklüğü genellikle verilmemektedir ve bu durum çayır fiyatlarına ilişkin kapsamlı bir değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak, çayırların fiyatlarıyla arazinin ot verimliliği arasında yakın bir bağlantı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin 1699 baharında, varoş sakinlerinden Sertako (?) isimli bir zimmî, 6 arabalık ot çıkan çayırını Astuyan isimli başka bir zimmîye, 7 guruş 1 ruba sahib-arz izniyle ferağ etmişti.³⁷ Hemen aynı dönemde, Abdülbaki Efendi babasından kalan ve 150 arabalık ot veren bir çayır Elhac Piri Ahmed Efendi’ye 25 guruşa devretmişti.³⁸ Bir araba ot başına Ahmed Efendi ve Astuyan’ın çayır için ödedikleri miktarlar arasında yedi kat fark bulunmaktaydı. Yani basitce oranlayacak olursak, bir araba ota, Astuyan 7 guruş vermiş olurken; Ahmed Efendi sadece 1 guruş vermişti. Muhtemelen Astuyan’ın tasarrufuna gelen çayır çok küçük olmasına rağmen daha verimliydi.³⁹ Arazi büyüklüğüne göre biçilen çayır fiyatlarında da, çayırların dönüm başı fiyatları büyük farklılıklar göstermekteydi. 1713 yılında, toplam 45 dönüm büyüklüğündeki çayırılık araziler, 75 guruşa devredilmişti.⁴⁰ Bu ferağ kaydından yaklaşık 13 yıl önce gerçekleştirilen başka bir çayır devrinde ise 1 dönümlük çayır için 5 guruş fiyat biçilmişti.⁴¹

88 Çayırlarla ilgili ferağ kayıtlarında, hem çayırların tasarrufunu devreden hem de bunları devralan şahısların kimliklerine baktığımızda, özel bir kesimin ön plana çıkmadığını tespit ediyoruz. Bu şahıslar, ağa, beşe ve efendi unvanı taşıyan kimseler olabildiği gibi herhangi bir sivil, Vidinli veya gayri-Müslim ahaliden biri de olabiliyordu. Askeri ve siyasi bağlantılara sahip olan yeniçeri ve ağalar, bu dönemde hayvancılık sektörünü tekellerine alabilecek kudretten henüz uzaktı ve bu da hayvancılık sektöründe toplumun çok farklı kesimlerinin etkin olmasının yolunu açıyordu. Farklı kesimlerin hayvancılık sektöründeki varlığı, en çok da ortak olarak kullanılan çayırların tasarruf haklarının kime ait olduğu üzerine yapılan tartışmalarda mahkemeye taşınıyordu.

³⁶ Bu hususta bazı örnekler için, VS 60/24-2, Evâhîr-i Rebiülahir 1125 (16-25 Mayıs 1713); VS 13/17-1, 28 Şaban 1110 (1 Mart 1699), VS 13/19-2, Evâhîr-i Ramazan 1110 (23 Mart-1 Nisan 1699).

³⁷ VS 13/20-2, 20 Ramazan 1110 (22 Mart 1699).

³⁸ VS 13/17-1, 28 Şaban 1110 (1 Mart 1699).

³⁹ Arazilerin tam büyüklükleri verilmemişinden bu verimlilik karşılaştırmasının ciddi bir veri eksikliği içerdiği de gözden kaçırılmamalıdır. Arazinin verimliliğinin yanında konumunun da çayır fiyatlarını etkilediği ayrıca belirtilmelidir. Bunlara ek olarak mahkemeye yansıyan arazi satış ve transfer kayıtlarında, kişiler arasındaki borçların da fiyatlara bir şekilde yansımış olabileceği dikkate alınmalıdır.

⁴⁰ VS 60/24-2, Evâhîr-i Rebiülahir 1125 (16-25 Mayıs 1713).

⁴¹ VS 13/35-1, Evâhîr-i Cemaziyelahir 1111 (13-22 Aralık 1699).

Özellikle de ortak kullanıma açık, sahihsiz çayır ve meralar üzerinde hak talepleri yoğundu. Örneğin, 1715 yılı yaz başlarında Vidin Mahkemesi, Şeyh Çiftlik ve Karaman Mahallesi ahalilerinin de katılımıyla, bölgedeki büyük bir meranın hudud veya kullanım meselesini çözmek için meranın bulunduğu bölgeye, Mustafa Efendi öncülüğünde bir keşif düzenledi.⁴² Şeyh Çiftlik bölgesi ve ahalileri, Vidin'deki çayırların tasarruf ve mülkiyet hakları hususunda mahkeme kayıtlarına zaten sıklıkla giriyorlardı.⁴³ Keşfe konu olan ve bir yanı Kotova Köyü, diğer yanı Kerimbeyzade Çiftliği çayırları ile sınırlı olan mera, Tuna Nehri'nin hemen kıyısında idi. Vidinliler için önemli bir ortak hayvan otlaklığı olduğu anlaşılan merada, hayvan otlatma hakkıyla ilgili davanın ilk olarak ne zaman ve neden başladığı, maalesef mahkeme kaydında belirtilmiyor. Ancak 1700'lü yıllardan itibaren, Vidin'de çayırların hukuki statülerinin hassas bir mesele haline geldiği bilinmektedir. 1715 tarihli bu davayla ilgili yürütülen soruşturma da muhtemelen bu dönemin ruhunu yansıtmaktaydı. Ya tasarruf hakkının kime ait olduğuna ya da meranın sınırlarına dair Vidin kadısının da elinde güvenilir bir veri olmamasındandır ki kadı, arazinin tasarrufuyla ilgili sözüne itibar edilen kişilerin tanıklığına başvurulmasına karar vermişti. Bu kişilerin dediğine göre, söz konusu mera çok uzun süreden beri Vidin ahalisinin tasarrufundaydı. Dava kaydında yer alan ifadeye göre alan, "300 seneden mütecâviz" meraydı ve o zamandan beri Vidin ahalisine hayvan otlaklığıydı. Aslında bu, bölgenin Vidin Prensiğinden Osmanlıların eline geçtiği tarih olan 1396 yılına açık bir göndermeydi.⁴⁴ Yani şahitlere göre Vidin'in ahalisi, bölgenin fethinden beri bu alanı kendi hayvanlarını otlatmak üzere kullanıyordu. Bir başka deyişle Vidinlilerin alanda kadim ve ortak hak iddiaları vardı. Bu iddia, hem meranın belirli bir grubun tasarrufunda olmadığını hem de ortak kullanıma açık olduğunu göstermesi açısından manidardı. Meranın ortak kullanımda olduğunun kanıtlanması, civar kasaba ve köylerden Vidin'e hayvan otlatmaya gelenlere karşı Vidinlilerin hakkının tescil edilmesi anlamına da geliyordu. Bu tip alanların tescil ettirilmesi, bizzat Vidin Nazırı tarafından da yapılıyordu. Bu arazilerin kayıt altına alınması, daha fazla vergi demekti. Örneğin Vidin Nazırı İbrahim Ağa, kış aylarında Vidin'deki yaylaklara diğer bölgelerden gelen çobanların koyunlarını otlatmalarından şikayetçiydi. Zira, Vidin'deki bu meraları kullanan çobanlar, buna karşılık 'resm-i otlak', kovan ve hayvan vergilerini vermek istemiyorlardı.⁴⁵

Aslında Vidinlilerin ortak mera ve otlaklarına en büyük müdahale ve taarruz, Vidin dışından gelenlerden ziyade bizatihi Vidinlilerin kendisinden geliyordu.

⁴² VS 161a/142-1, 14 Cemaziyelahir 1127 (17 Haziran 1715).

⁴³ Örnekler için bakınız, VS 13/24-1, 25 Şevval 1110 (26 Nisan 1699); V 38/45-2, Evâsıt-ı Receb 1117 (29 Ekim-7 Kasım 1705).Çoğunlukla Şeyh Çiftliği olarak kayıtlara geçmektedir.

⁴⁴ Ayşe Kayapınar, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2015), ss. 77-83.

⁴⁵ VS 60/42-2, 5 Receb 1122 (30 Ağustos 1710). Defterdeki kaydın bir kısmı okunamaz durumda olsa da İbrahim Ağa'nın vergi toplamada sıkıntı yaşadığı açıktır.

Yukarıda bahsettiğimiz 1715 yılındaki keşiften yaklaşık 6 yıl önce, mahkeme bu sefer de iki mahalle ahali arasında geçen bir mera davasıyla uğraşmak zorunda kalmıştı. Vidin'in Yukarı Mahalle ile Lonca Mahallesi ahaliğini karşı karşıya getiren davanın temel sebebi, Lonca Mahallesi sakinlerinin Yukarı Mahalle'de yaşayanların mera olarak kullandıkları araziye bostan olarak kullanmak istemesiydi.⁴⁶ 1715 tarihli davadakine benzer biçimde, bu davada da ortak kullanıma açık bir otlak alan söz konusuydu. Şahitlerin de ifadesiyle Yukarı Mahalle ahali, arazinin "kadimü'l-eyyamdan beri" mera olarak kullanıldığını kanıtlamıştı. Bununla birlikte, Yukarı Mahalle ahali mahkemede Lonca Mahallesi ahaliyle anlaşılabilir bir seneliğine de olsa arazinin bostan olarak ekilmesine rıza göstermişti. Bu iki mahalle halkının arasındaki anlaşmazlıkta da görüldüğü üzere çayır ve meraların kullanım hakları, tarım ve hayvancılık arasındaki geçirgenliğin otlak alanlar üzerinde yarattığı baskının bir yansımasıydı. O yüzden de hiçkimse muhtemelen bu alanlar üzerindeki tasarruf haklarını uzun bir süre sorgulamamış; ancak otlak araziler rekabete konu olduğunda, hak iddiaları da yoğunlaşmıştı.

Yine iki mahalle arasındaki davanın da gösterdiği üzere Vidinliler, çok uzun zamandan beri tarım alanlarıyla hayvancılığa ayrılmış çayırlar arasında hem hukuki anlamda hem de ekonomik aktivite olarak çok ince bir çizginin olduğunu farkındaydılar. Bir yıl mera olan bir arazi ertesi yıl bostan olabiliyordu. Nitekim 1710 yılında Vidin'den İstanbul'a kadar taşınan bir anlaşmazlık bu anlamda iyi bir örnek sunmaktadır.⁴⁷ Zira bu anlaşmazlık, Osmanlı idarecilerinin ormanlık alanların kullanımına ilişkin tutumunda, tarım ve hayvancılık alanları arasındaki ince ayrımı çok net biçimde gösterir. 1710 yılında gündeme gelen mesele, Vidin Nazırı İbrahim'in Vidin'deki bazı ziraate uygun ormanlık alanları tarıma açmak ve bu yerleri tasarruf edebileceklere tapu ile vermek istemesi üzerine çıkmıştı. İbrahim merkeze bir arzuhal göndererek Vidin ve çevresinde kimsenin tasarrufunda olmayan ormanlık alanları ziraate açıp bölgeden alınacak ürünü arttırmayı amaçladığını belirtiyor ve bunun için merkezden bir bakıma izin talep ediyordu. Ancak bölgedeki bazı kişiler, buralarda ot biçtiklerini ve bölgeyi çayır olarak kullandıklarını belirterek İbrahim'in girişimlerine karşı çıkmaktaydı. İbrahim'in tapu tezkeresi ile bazı arazilerin tasarrufunu yatırımcılara vermek istemesi, bölgede ekilebilecek alanlar için halihazırda bir talebin olduğunu düşündürmektedir. Tıpkı Lonca ve Yukarı Mahalle ahaliğinin anlaşmazlığında olduğu gibi burada da kavga ana eksen, tarıma açılacak toprakların bazı kişilerin hayvanlarını otlatmak için kullandığı alanlarının bozulmasıyla yapılmak istenmesiydi. Nitekim merkezden gelen cevap, bu hususta çok ince bir ayırım yaparak tarım arazisi ile çayırlar arasında oldukça muğlak bir tanım getiriyordu. İbrahim'in talebine İstanbul yeşil ışık yakmıştı. Ancak bir şart da getirmişti. İbrahim, "eğer kimsenin tasarrufunda olmayan orman yerleri ot biçilen çayırlar değil ise", tapu tezkeresi vererek bu

⁴⁶ VS 38/134-3, 7 Safer 1121 (18 Nisan 1709).

⁴⁷ VS 60/42-1, Evvâl-i Receb 1122 (26 Ağustos-4 Eylül 1710). Gurre-i Şaban 1122 tarihinde deftere kaydedilmiştir.

alanları talep edenlere verip ziraate açabilirdi.⁴⁸ Merkez, ormanlık yerlerin ziraate açılmasına bölgedeki bazı gruplardan gelen tepkiyi dikkate almış; ancak ot biçilebilen ormanlık alanın hukuki tanımı konusuna da hiçbir açıklık getirmemişti. Ancak hem İbrahim'in şikayetinden hem de gelen emirden anlaşılan husus, tapu ile bu yerlerin ziraate açılmasına karşı çıkanların tapulu arazilerine müdahale edildiği için değil; araziyi kullanma hakkının ellerinden alınacağı için seslerini yükselttikleriydi. Nitekim İstanbul da arazinin kullanımıyla ilgilenmiş gibiydi, çünkü arazisinin kimsenin tasarrufunda olmamasının yanında ot için kullanıp kullanılmadığını sorgulamıştı.⁴⁹

Her ne kadar tapu tezkeresi verilirken tarımsal üretime vurgu yapılsa ve işlemler miri arazi hukukuna uygun olarak gerçekleştirilse de tapu tezkeresi verilecek alanlar pekâla hayvancılık için de kullanılabilirdi. Bir başka deyişle kullanım amacının öne çıkarıldığı bir alan, tarım arazisi açmak niyetiyle yatırımcılara verildiğinde o arazinin kullanımındaki asıl değişim ortak tasarrufa kapalı hale gelmesiydi. Yukarıda bahsedilen emir harfiyen uygulansa dahi bu ot biçilmeyen ormanlık alanın tapu ile verilmesi demek oluyordu. Vidinliler de çok iyi bilmekteydiler ki bir arazi herhangi bir yatırımcıya ziraate açılmak amacıyla verildiğinde o alanın kullanımını bu amaçtan ziyade tapu sahiplerinin tarım ve hayvancılık yatırımları belirliyordu. Nitekim Vidin sakinlerinden Mustafa Ağa ve kendisinin "iştira ve ferağ" yoluyla aldığı yaklaşık 40 dönümlük bir arazi, bu konuda biraz aydınlatıcıdır.⁵⁰ 1714 yılına ait kayıta Mustafa Ağa, söz konusu arazinin kendisine ferağ edildiğini ve tapu tezkeresinin sahib-i arz izniyle verildiğini tescil ettirmek için mahkemeye başvurmuştu. Mahkeme kayıtlarından, 40 dönümlük arazinin önceleri kendi tasarrufunda olmadığı ve Vidin Nazırı Hasan Paşa'nın daha önceki bir dönemde araziyi Vidin Müftüsü Halil Efendi'ye tefviz edip tapu tezkeresi verdiği anlaşılmaktadır. Aslında burada kayıtlara geçen husus, tam da 1710 yılı civarında bölgenin zabiti olan İbrahim'in arzuladığı politikanın pratiğe dökülmüş haliydi. Kayıta, bir önceki tapu sahibi müftü Halil Efendi'nin araziyi nasıl kullandığı özellikle vurgulanmıştır ki bu durum, arazinin tapusunu daha sonradan alacak olan Mustafa Ağa'nın da araziye dilediği gibi kullanabileceği anlamına geliyordu. İlgili detaylardan Halil Efendi'nin söz konusu arazide çiftlik kurduğu ve arıcılık yaptığı anlaşılıyor. Arazinin tamamını değilse de bir kısmını ayırıp çiftlik yapmış; ayrıca üstüne kovanlık da kurmuştu. Çiftlik olarak bahsedilen kısmında ne tip üretim yapıldığı tam olarak belirtilmiyordu; ancak muhtemelen hayvancılığa tahsis edilmişti. Zira Halil Efendi, çiftlik ve kovanların haricindeki alanları tarımsal üretime ayırmış, bölgede bağcılık yapmış ve ayrıca ziraate ayırdığı

⁴⁸ Çayırın kullanımıyla ilgili bu tanımlama erken dönem Osmanlı kanunnamelerinde de yer almaktadır. Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukûkî Tablâlleri*, Cilt III, OSAV, İstanbul 1991, ss. 99-100.

⁴⁹ Gönderilen bu emrin miri arazi rejimi çerçevesinde ne anlama geldiğine ilişkin tartışma için ayrıca Fatma Gül Karagöz, *a.g.e.*, ss.128-29.

⁵⁰ VS 161a/80-1, 19 Cemaziyevvel 1126 (2 Haziran 1714).

topraktan da hububat almıştı. Öyle anlaşılıyor ki yukarıda bahsi geçen İbrahim'in arzuhalindeki söz konusu ormanlık yerlerin tapu ile verilme süreci, muhtemelen tarım ve hayvancılık faaliyetlerini aynı yerde birleştirmek üzerine tasarlanmıştı. Tapu tezkeresi ile verilecek alanlar, hayvan sahiplerinin ortak kullanımından çıkarılıp hukuken mülk arazisi haline getirilemiyordu; ancak pekala kentli sermaye sahipleri tarafından el değiştirebilen ziraate açılmış yatırım arazilerine dönüştürebilirdi. Vidin ahalisinden bazı kişilerin yukarıda bahsi geçen İbrahim'e muhalefet etmesi ve Loçça ile Yukarı Mahalle ahalileri arasındaki anlaşmazlık muhtemelen de bu yüzden olmuştu. 1695-1719 döneminde, çayırların müteşebbisler tarafından yatırıma açılması yönündeki talepler belirginleşirken ahalinin çayırlar üzerindeki kullanım hakları da tartışmaya açık hale gelmiştir. Vidin'de ortak kullanımda olan ya da tapuyla tutulan çayırlar üzerindeki tasarruf hakları çekişmeli bir hal olsa da Vidinliler 1695-1718 döneminde tasarruf haklarının korunmasında hiç de savunmasız değillerdi. Zaten hayvancılığa yatırım yapan sermayedarların, çayır ve mera arzilere yönelik iştahlarını yönleltebilecekleri bir yatırım alanı bölgesi daha vardı: Vidin'in hemen karşısında ve Tuna'nın kıyılarında yer alan Oltenia otlak ve çayırları.

Vidinliler ve Karşı Yakadaki Otlaklar

İçeride kısıtlı alan ve yoğun rekabet ile bunalan Vidinliler için Kara Eflak'taki uçsuz bucaksız verimli çayırların ne kadar cazip olduğunu tahmin etmek zor değil. Nitekim Kara Eflak'taki otlakların ne kadar önemli olduğu, Eflak'a teftiş için gönderilen 1759 komisyonunun raporuna şu ifadelerle geçmişti:

*"Ve bu memleket-i Kara Eflak'da ber vech-i tahmîn kurâ ve kasabâtında on beş bin hâne ve düzen-i çift ve çubuk sahibi alâ ve evsât ve ednâ itibâryla reayâ olub arazîsi abcârdan muarrâ münbit ve sağ türâbı olmağla ibrişim manendi ot bitüüb; ziraât ve birâset olunsa memâlik-i mahrûsâyı ignâ ider mahsûlatı hasıl olacağı lâ-büdd."*⁵¹

Dikkat edilecek olunursa raporda, Kara Eflak topraklarının çok bereketli olmasına karşın bölgede tarımsal üretimin zayıf olduğu vurgusu görülmektedir ki bu da daha çok köylü nüfusunun azlığıyla alakalıdır. Dolayısıyla tarım ürünlerinden ziyade yetişen otların verimliliği vurgulanmaktadır. Nitekim aynı raporun devamında, burada yetişen otun hayvancılık için ne kadar önemli olduğu şu ifadelerle anlatılmaktadır:

"Ot ve suyunun bâssası böyledir ki, otuz yaşında bir mânde-'amel manda iki ay anda otlasa basdırmasından maâda altmış yetmiş vuküyye iç yağı ile yüz vuküyye çermiş yağı hâsıl olduğunu rütbe-i tevâtürde haber vermişlerdir. Celebkeşân tüccâr yalnız Kara Eflak memleketinden beber sene koyun ve ... sığır ve manda vesâir mevâşî iştirâ edüb etrâf ve eknâfa ticaret için ibrâc iderler. Bir kovân tevîd iderek bir senede oğul oğula on kovana bâliğ olur."

⁵¹ TSMK. H. 445, v. 15a-15.

*Mahsûl-ı asel ve şem'i kızyâs oluna ve sade revgan, sût ve peynirleri bî-pâyândır.*⁵²

Vidinliler için bu kadar bereketli otlaklar, hem hayvanları hem de arılarını beslemek için inanılmaz bir cazibe merkeziydi. Vidinlilerin Eflak'taki otlaklara gösterdiği yoğun ilgi, daha 18. yüzyılın başında Osmanlı yetkilelerinin ilgisini çekmişti. Vidinlilerin Tuna'nın beri yakasındaki diğer sakinler gibi Eflak'taki topraklarda kurdukları hayvan çiftlikleri, bu dönemde iyice görünür hale gelmişti. Bu süreç 18.yüzyılın ortalarından itibaren çok ciddi sosyo-ekonomik sorunlara yol açacak, hem nitelik hem de nicelik açısından ciddi bir ivme kazanacaktı.⁵³

Vidin kadı sicillerine geçen 1707 tarihli kayıtlarda, Tuna'nın beri yakasında sakin güçlü kimselerin Eflak'ta ve Eflak hududunda çok sayıda çiftlik kurduğuna vurgu yapılmıştı.⁵⁴ Henüz 1707 gibi bir tarihte, Eflak'ta kurulan çiftliklerin sayısının 200 civarında olduğu belirtiliyordu. Kışlak olarak adlandırılan bu çiftliklerde ve bölgede kurulan mandıralarda, temel ekonomik faaliyet hayvancılıktı. Eflak'taki geniş otlakların etrafında kurulan ve Müslümanların kontrolünde olan bu alanlar, "kışlak", "kışla", "oda", "çiftlik" ve "hayvan çiftliği" gibi tabirlerle anılıyordu. Kara Eflak'taki geniş çayırlar Vidin'e çok yakın olduğundan, Vidinliler kolaylıkla karşıya hayvanlarını geçirip orada otlatabiliyorlardı. Bunların bazıları da orada kışlak olarak adlandırılan çiftlikler kurmuşlar ve daha kalıcı yatırımlar yapmaya başlamışlardı. Kara Eflak'taki geniş meraların Tuna'nın beri yakasındakiler için nasıl büyük bir önem taşıdığı, 1750'li yılların sonunda Osmanlı yetkililerinin Eflak'daki çiftlik meselesi için hazırladıkları raporlarda da görülmektedir.⁵⁵ Çok daha küçük bir alan kaplamasına karşın Oltenia'daki hayvan çiftliklerinin sayısı bu raporda 685 olarak verilirken, Oltenia'nın neredeyse iki katı büyüklüğünde olan Doğu Eflak'taki çiftlik sayısı 629 idi.

Bu tip hayvan çiftliklerinin ilk olarak ne zaman kurulduğunu bilemiyoruz, ancak Ali bin Şahin, 18. yüzyılın başında Vidin'de belirgin hale gelen otlak sorununu, Eflak'a açılarak çözen erken yatırımcılardan biri gibi görünmektedir. 1701 yılı Haziranı'nda terekesi kaydedilen Ali'nin Vidin'de sahip olduğu mallar listelendikten sonra, "Eflak çiftliğindeki" hayvan ve eşyaları da tek tek sıralanmıştı.⁵⁶ Vidin Çeribaşı Mahallesi'nde yaşayan Ali'nin burada mal ve mülkleri vardı; ancak bunların yanında Eflak'ta da bir 'çiftliği' vardı. Ali'nin terekesinin toplam büyüklüğü, 755 guruş iken bunun 347 guruşu Vidin'deki mallarından; 408 guruşu ise Eflak çiftliğindeki mallardan oluşmaktaydı. Terekesine dayanarak, Ali bin Şahin ve ailesinin halen Vidin'de yaşadığını, orada ev ve bağı olduğunu, esnaflık

⁵² TSMK. H. 445, v. 15. Metindeki noktalı yerler orijinal metindeki boşlukları göstermek üzere eklenmiştir.

⁵³ Orhonlu, a.g.m., ss. 5-6.

⁵⁴ VS 38/104-105, 19 Receb 1119 (16 Ekim 1707).Emir 10 Cemaziyevvel 1119 tarihinde çıkmıştır.

⁵⁵ Orhonlu, a.g.m., ss. 13-14.

⁵⁶ VS 14/37-3, 9 Muharrem 1113 (16 Haziran 1701).

yapıp oradaki dükkanlarıyla ilgilendiğini söyleyebiliriz. Ali, Vidin'de 135 gurusluk eve sahipken; 119 gurusluk yatırımını ise dükkanlara yapmıştı. Ancak kendisinin esnaflık dışında tarım ve hayvancılıkla da ilgilendiği barizdir. Bu faaliyetlerini ise Vidin'de değil, Eflak'ta yürütmektedir ve anlaşılan bu iki sektördeki yatırımlarını Tuna'nın karşı kıyısına taşımıştı. Nitekim toplam mal varlığının yaklaşık % 46'sı Vidin'de iken üretim araçlarından ve hayvanlarından oluşan esas ekonomik yatırımlarının büyük çoğunluğu Eflak'taydı. "Eflak'taki çiftlik" olarak nitelendirilen yerde, tıpkı daha önce tartıştığımız Vidin Müftüsü Halil Efendi gibi Ali'nin de tarımsal üretimle hayvancılığı birleştirdiği, çiftlikteki ürün ve hayvanların dökümünden kolayca anlaşılabilir. Terekesindeki buğday, arpa, çavdar ve darının toplam ederi, 62 gurus civarındayken; kısırak, koyun, öküz, inek, tosun veya dana gibi hayvanların değeri, 300 gurusu aşmaktaydı.

Ali b. Şahin gibi esnaf ve sivil kökenli örneklere rastlamamız, 1695-1719 döneminde sadece askeri sınıftan olanların Eflak'taki otlakları kullanmadığını bize göstermektedir. Zaten Vidinli hayvan sahiplerinin Eflak'taki otlakları kullanmaları için kışlak veya çiftlik kurmalarına gerek de yoktu. Aslında bazı Vidinlilerin uzun süredir Tuna'nın Eflak yakasında, özellikle kıyıya yakın bölgelerde, zaten bağları vardı ve bölgenin otlaklarından da faydalanabiliyorlardı. Gerekli vergileri Eflak voyvodasına verdikten sonra ciddi bir yasal sorun çıkmıyordu. İkinci bir husus ise yine vergilerini ödedikleri sürece burada kışın hayvanlarını barındırabiliyorlardı. Bu, yüzyıllar boyu ortak sınırları paylaşmanın ve ortak yaşam alanları oluşturmanın doğal bir parçasıydı.⁵⁷ Nitekim Eflak'taki otlakların kullanımı, 1740'lı yıllardan itibaren tekrardan tartışma konusu olduğunda Tuna'nın beri tarafında sakin olan hayvan sahipleri ve tüccarların çok eski zamanlardan beri bu otlakları yılın her mevsiminde kullandıkları vurgulanıyordu.⁵⁸ Bölgenin otundan ve suyundan faydalanabilen sürü sahipleri ve tüccarlar için 1716-1718 Osmanlı-Habsburg savaşları, hayvancılık faaliyetlerini derinden etkileyecek sonuçlar doğuracaktı. Nitekim 1695-1719 döneminde Ali b. Şahin gibi esnaf ve sivil kökenli örneklere rastlamamıza rağmen, 1739'dan sonra Vidin mahkeme kayıtlarında hayvan sahibi sivil Vidinliler karşımıza ender olarak çıkmaktadır. Bu kişilerin hayvan mevcutları da oldukça sınırlıydı. Oysa aynı dönemde kayıtlarda hayvancılık yatırımı yapan askeri sınıftan kimseler sektöre büyük paralar yatırmıştı.⁵⁹

⁵⁷ Aksan, a.g.m., ss. 69-78.

⁵⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Ali Emiri Mahmud I (AE-SMHD-I) 10/668, Evâil-i Cemaziyelahir 1155 (22-21 Ağustos 1742); BOA, Ali Emiri Mustafa III (AE-SMST-III) 45/3264, Evâsıt-ı Safer 1177 (30 Ağustos-8 Eylül 1763); BOA, Cevdet Hariciye (C. HR) 69/3408, Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1161 (17-26 Haziran 1748); BOA, Düvel-i Ecnebiye Defterleri (A. DVN. S.DVE) /77-Hüküm No: 126, Evâil-i Şaban 1157 (9-18 Eylül 1744).

⁵⁹ Karşılaştırma için, VS 9/23, 2 Cemaziyevvel 1154 (16 Temmuz 1741); VS 9/129, 28 Rebiülevvel 1159 (20 Nisan 1746); VS 25A/26-2, 14 Cemaziyevvel 1156 (6 Temmuz 1743); VS 25A/39-1, 18 Şaban 1156 (7 Ekim 1743); VS 25A/43-1, 6 Şevval 1156 (23 Kasım 1743); VS 25A/47, 15 Şaban 1156 (4 Ekim 1743); VS 25A/57-1, 4 Zilhicce 1156 (19 Ocak 1744); VS 81/33-34, Gurre-i Muharrem 1160 (13 Ocak 1747); VS 81/53-1, 24 Rebiülahir 1160 (5 Mayıs

Örneğin Vidin'in Filordin kasabasından, 19. Bölükten Mehmed Beşe b. Ramazan'ın yatırımları sadece Vidin'de değildi. Muhtemelen 1747 yılında vefat eden Mehmed Beşe'nin Eflak'ta da 771 para değerinde arı kovanı vardı. Mehmed Beşe sadece arıcılıkla uğraşmıyordu. Hatta toplam hayvanlarının değerinin yanında bu meblağ çok cüzi kalmaktadır. Zira Mehmed Beşe'nin sahip olduğu toplam hayvanın ederi, 20 bin paranın üzerindeydi. Bu durum daha çok koyun besiciliği ve satışı meşgul olduğunu göstermekteydi. Ancak tereke kaydında sarih bir bilgi verilmediği için koyunlarının Eflak yakasında mı, Doğu Eflak'ta mı yoksa Kara Eflak'ta mı otladığını tam olarak söylemek mümkün değildir; ancak hayvanlarının bir kısmının kovanların bulunduğu Eflak arazisindeki yerlerde otladığı muhtemeldir.⁶⁰ Öte yandan, Mehmed Beşe ile neredeyse aynı zamanda vefat eden Serdengeçti Ağası Elhac Mehmed Ağa'nın, Eflak'ta 2000 para değerinde moşiye hissesi dahi mevcuttu. "Moşiye," Eflak'taki serbest köylülerin sahip olduğu standard toprak mülkiyetini veya tarımsal üretim büyüklüğünü ifade eden bir değerd. Bir başka deyişle Vidin'de sakin bir ağa, Eflak'ta moşiye alacak kadar kök salmış durumdaydı. Mehmed Ağa'nın da çok sayıda hayvanı olmasına rağmen bunların hangi bölgede beslendiği belirtilmemiştir. Ancak ağanın moşiye hissesi olmasına binaen, hayvanların çoğunun Vidin'de değil karşı tarafta olduğunu düşünebiliriz.⁶¹ Öyle anlaşılıyor ki Vidin'in hemen karşısındaki arazilerin 1718'de Habsburgların kontrolüne geçmesi, özellikle askeri sınıftan olmayanların ve küçük ölçekli hayvan sahiplerinin Tuna'nın kuzeyindeki büyük otlak imkanından mahrum kalmasına yol açmıştı. Vidin'in hemen karşısındaki Kara Eflak'ta Osmanlı egemenliği 1740'larda tekrar kurulduğunda buraya hayvanlarını taşıyabilenler artık sivil ve unvansız sermayedarlardan ziyade yeniçeri ağaları ve askeri yatırımcılardı.

İkinci Dönem'de (1719-1740) Vidin'in Karşı Yakası: 'Chesariceasca Valachia'

1718 tarihli Pasarofça Antlaşması, Eflak'ın batısında Habsburgların 'Chesariceasca Valachia', yani 'İmparatorluk Eflak'ı, olarak adlandırdıkları idari bölgenin Vidin'in tam karşısında kurulması anlamına geliyordu.⁶² 1716-18 döneminde, Osmanlılarla Habsburglar arasında süregelen savaş esnasında Oltenia'daki, yani Batı Eflak'taki, bazı boyarların özerkliklerinin korunması için Viyana'yla görüşmeler yapmasına karşın bu istekleri kabul görmemişti. Hatta taleplerinin tam aksine Habsburglar, Oltenia'nın yönetimini yeni fethedilen bölgelerin merkezden idaresi için kurulan merkezi danışma organı

1747); VS 81/86-87, 17 Zilkade 1160 (20 Kasım 1747); VS 41/69-72, 15 Zilhicce 1165 (24 Ekim 1752); VS 41/104-105, 2 Cemaziyelevvel 1166 (7 Mart 1753); VS 41/138, 19 Ramazan 1166 (20 Temmuz 1753); VS 41/142-1, 15 Şevval 1166 (15 Ağustos 1753).

⁶⁰ VS 81/67-2, 18 Şevval 1160 (23 Ekim 1747). Mehmed Beşe'nin kovanları "bu taraftakiler" ve "Eflaktakiler" olarak ikiye ayrılmıştı.

⁶¹ VS 81/105-106, 15 Rebiülevvel 1161 (15 Mart 1748). Eflak'taki moşiye "karşudaki moşiye" olarak kayıtlanmıştır.

⁶² Papacostea, *a.g.e.*, ss. 339-40.

“Neoacquistischen Kommission”’a bağlamıştı.⁶³ Aslına bakılırsa Oltenia’nın idaresini bu organ tek başına üstlenmemişti; bu komisyon bir anlamda danışma meclisi işlevi görüyordu. Asıl yönetim, imparatorluğun en yüksek idari ve askeri karar mercileri olan Hofkammer ve Hofkriegsrat ile şekillendirilmekteydi. Ayrıca bölgenin, ekonomik ve mali yönlerden merkezi Banat idaresinin (Kaiserliche Banater Landes-Administration) etkisi altına girmesi öngörülüyordu. Nitekim Banater Landes-Administration, Oltenia’da hem mali politikaların hem de Viyana’nın merkantalist stratejilerinin uygulanmasında oldukça etkili olacaktı. Bu idare biçimi, Habsburg imparatorluk bölgesine dahil edilmesiyle birlikte Oltenia’nın “Chesariceasca Valachia” olarak anılmasının ve Oltenia’da uygulanacak ekonomi politikalarının da bizzat Temeşvar ve Viyana’da belirlenmesinin önünü açmıştı.⁶⁴ 3 Eylül 1718 tarihinde, Habsburg yönetim yapısının en büyük finansal ve mali organı olan Hofkammer’in yeni fethedilen bölgelerin idaresi için çıkardığı emirde, taşradaki yerel yönetimin tüm alt birimleriyle Viyana’ya bağlandığı açık bir biçimde ifade edilmişti.⁶⁵ Burdaki alt birimler; ekonomik, askeri, idari ve hukuki tüm idari organları içeriyordu. Chirot’un haklı bir biçimde “Avusturya’nın olgunlaşmamış kolonyel uygulamaları” olarak adlandırdığı yönetim biçimi, Oltenia’daki üretimin Osmanlı dünyasına taşınmasının engellenmesine; bölgedeki üretimin daha çok askeri ve idari ihtiyaçlar doğrultusunda, “Landes-administration” olarak adlandırılan bölgesel yönetim merkezindeki Temeşvar’a yönlendirilmesine ve her şeyden de önemlisi bölgedeki üretimin artırılarak vergi gelirlerinin çoğaltılmasına dayanıyordu.⁶⁶

İlk bakışta, Viyana hükümetinin Batı Eflak politikaları, esas olarak bölgenin Osmanlı imparatorluğuna karşı bir askeri tampon haline getirilmek istendiği izlenimini verebilir. Zaten bölgenin en üst rütbeli Habsburg idari memuru, “Principatus Valachi Cislutanae Supremus Director” unvanıyla en üst askeri

⁶³ Ovidiu Marinel Koch-Tufiş, “Dispozitiile Camerei Aulice Adresate la 7 Decembrie 1717 Comisie Bănăţene de Organizare a Mineritului”, *Analele Banatului-Arheologie-Istorie*, XII/XIII (2004-2005), ss. 343-48.

⁶⁴ Neoacquistischen Kommission altındaki idari örgütlenme çok farklı alanlara yayılıyordu. Yeni alınmış olan bölgeler, Belgrad ve Oltenia’daki kilise yönetimi ve dini organizasyonlar bile Habsburglar tarafından yeniden şekillendirilmişti. Johann Marte, Wolfgang Viorel Ioniţă, Nikolaus Rappert, Laura Stanciu, Ernst Christoph Suttner, *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom: Band 2: von 1701 bis 1761*, Editura Enciclopedica, Bükreş 2015, ss. 610-11.

⁶⁵ Detaylar için bakınız, Swantje Volkmann, *Die Architektur des 18. Jahrhunderts im Temescher Banat*, Doktora Tezi, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Heidelberg 2001, s. 28.

⁶⁶ Chirot, *a.g.e.*, ss. 74-76. Olgunlaşmamış ifadesinden kasıt, Habsburg otoritelerinin teorik olarak geliştirdikleri yönetim zihniyetinin daha çok 1740’lı yıllardan sonra, Maria Theresa döneminde pratiğe dökülmesiydi. Ancak 1650’li yıllardan itibaren Habsburgların çok daha merkezi bir taşra yönetimi ve mali yapılanma geliştirdiği de ortadır. Ortrun Veichtlbauer, “Zwischen Kolonie und Provinz: Herrschaft und Planung in der Kameralprovinz Temeswarer Banat im 18. Jahrhundert”, *Social Ecology Working Paper Institute of Social Ecology Vienna (SEC)-Alpen-Adria-Universität Klagenfurt*, 167 (2016), ss. 17-70.

yetkileri de bünyesinde toplamıştı.⁶⁷ Nitekim Habsburgların 16. yüzyıl başında Osmanlı hücumlarına karşı bir savunma hattı kurma projesi olan 'militärgrenze' kavramına Oltenia kısmen de olsa dahil edilmişti.⁶⁸ 'Militärgrenze' veya 'Vojna Krajina' olarak bilinen ve Habsburgların Orta Avrupa'da oluşturdukları serhad bölgeleri, 17. yüzyıldaki askeri mücadeleler neticesinde, giderek doğuya kayan bir askeri hatta dönüşmüştü. Ancak Habsburg yönetimi bu askeri savunma hattını, 1718 yılında Kara Eflak'ı, yani Oltenia'yı, ele geçirdikten sonra Doğu Eflak'la sınır oluşturan Olt Nehri'ne doğru değil; Tuna'ya doğru kaydırmıştı. 1718-1739 döneminde, Habsburg idarecilerinin tahkim ettiği asıl bölge, Temeşvar ve çevresiydi. Ancak bu durum, Oltenia'nın askeri öneminin Habsburg otoritelerinin gözünden tamamen kaçtığı anlamına gelmemelidir; çünkü Kara Eflak, hemen Tuna'nın Osmanlı tarafında konuşlandırılmış stratejik pozisyonundaki Vidin kalesi ve palangalarına sınırdı. Bölgenin hem etno-kültürel analizini hem de haritasını çıkarmakla görevlendirilen Habsburglu kartograf Friedrich Schwantz'ın muhtemelen 1722 yılından hemen sonra çizdiği Eflak haritasında, Oltenia'nın ve hemen karşısındaki Vidin'in coğrafi-askeri önemi özellikle vurgulanmıştı.⁶⁹ Doğu Eflak'a ilişkin detayları tamamen atlayan Schwantz, Oltenia'nın tam karşısındaki Osmanlı askeri yerleşkelerini, özellikle Vidin ve palangalarını, büyük bir titizlikle haritasına işlemişti.

Viyana'nın Oltenia ve Tuna'nın beri yakasına verdiği bu askeri önem, kendi idareleri altındaki Eflak elitlerinin (boyarlar) güçlerini kırmak ve Tuna boyunca etkin bir sınır kontrolü yaratmak istediklerini göstermektedir.⁷⁰ Avusturya kontrolüne girmeden önce Vidinliler tarafından yoğun bir biçimde hayvancılık sektörüne ilişkin yatırımların odağında olan bölgenin geniş otlakları da

⁶⁷ Şerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă: 1718-1739*, s. 340.

⁶⁸ Ömer Gezer, "1522'den 19. Yüzyıla Kadar Habsburg Mutlakiyetinin İnşası ve Militärgrenze", *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeş Karamuk Armağanı*, Derleyenler: Ramazan Acun ve Serhat Küçük, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017, ss. 137-155; Adam Mezes, *Insecure boundaries: Medical Experts and the Returning Dead on the Southern Habsburg Borderland*, Yüksek Lisans Tezi, Central European University, Budapeşte 2013, ss. 15-19; Johann Heinrich Schwicker, *Geschichte der Österreichischen Militärgrenze*, Verlag von K. Prochaska, Viyana 1883, s. 33-39.

⁶⁹ *Tabula Valachiae Cisalutane*, Friedrich Schwantz & Stephan Steinville, Nach 1722, Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB), Kartensammlung, K I 115692. Schwantz'ın hazırladığı harita, 18. yüzyılda Habsburgların Eflak, Erdel ve Banat'ta giriştikleri bir dizi haritacılık faaliyetinin bir ürünüydü. Johann Conrad Weiss, Stephan Lutsch von Luchenstein ve Jacob Zultner bu bölgelerde Habsburg kartografı olarak görev almışlardı. Neredeyse her bir kartograf bir diğlerinin altında yetişmiş ve hazırladıkları haritalarda da birbirlerinin şablonlarını kullanmışlardı. Bu haritaların detayları için bakınız, Madalina Valeria Veres, *Constructing Imperial Spaces: Habsburg Cartography in the Age of Enlightenment*, Doktora Tezi, University of Pittsburgh, Pittsburgh 2015, ss. 71-79.

⁷⁰ 1720 yılında hazırlanan ve bölgedeki Habsburg yönetiminin iki yıllık bir bilançosunu sunan rapora göre, Kara Eflak'taki ana problemlerden biri yerel elitlerin yani boyarların çok güçlü olmasıydı. Habsburgların bölgede kurmak istediği merkezi yönetimin önündeki en önemli engel olarak bu elitler sunuluyordu. *Documente Privitore La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, Hurmuzaki, Bükreş 1888, s. 306-11. Ayrıca Papacostea, *a.g.e.*, ss. 337-38.

Habsburgların bu politikaları neticesinde Vidinlilere tamamen kapatılmıştı. Habsburg merkezinin tüm politikaları, özellikle askeri mücadele dönemlerinde yeni ele geçirilen diğer bölgelerde olduğu gibi Oltenia'nın da kendine yeter bir bölge olmasını amaçlıyordu.⁷¹ 1718 yılından hemen sonra Habsburg yetkililerinin bölgedeki tarımsal üretimi artırma ve daha fazla köylüyü yerleşik hale getirip vergiye bağlama stratejisinin altında da askeri ve ekonomik faaliyetler arasındaki bu ilişki yatmaktaydı. Nitekim Oltenia'nın beş idari bölgeye ayrılmasındaki temel faktör de bölgelerin vergi gelirleri kapsamında yeniden organize edilmesiydi.⁷² 1723 yılında yine Schwantz tarafından derlenen ve "Alt Nehri'nin Beri Tarafındaki İmparatorluk Eflak'ına Ait Beş Bölge Hakkında Değerlendirme" (Kurtze Erklärung und Bericht über die diesseith des Alth-Flusses gelegene fünf Districte der kaiserlichen Valachey sive Valachiae Cis Alutanae neu verfertigte Land-Charte) başlıklı raporun isminden de anlaşılacağı üzere Habsburg idaresi, Alt Nehri'nin yani Olt Suyu'nun batı tarafında yer alan ve Habsburg imparatorluk sınırları dahilindeki beş yönetim bölgesine dayanıyordu.⁷³ Oldukça detaylı olan bu raporda, bölgenin stratejik önemi ekonomik potansiyeli bağlamında değerlendirilmişti.

Avusturyalıların "Eflak keşfi"ne, bölgedeki ticari faaliyetlerin bilançosunu çok iyi kavrayarak başladıkları anlaşılıyor. Raporu göre, bölge ekonomisinin temel direği hayvancılık sektörüydü. Schwantz, arazinin tahıl üretimine çok uygun olduğunu; ancak hayvan besiciliğinin de bölgede çok önemli olduğunu özellikle vurguluyordu.⁷⁴ Domuz, koyun ve at gibi hayvanların da yetiştirildiği bölgede, yerel halkın en önemli ekonomik faaliyetleri arasında büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ve arıcılık yer almaktaydı.⁷⁵ Örneğin tipik bir Eflak köylüsünün ve evinin çizimi de rapora konmuş; bu çizimde tipik bir Eflak köy evi çayırın ortasında kovanların hemen yanibaşında resmedilmişti.⁷⁶ Schwantz'ın raporunun 20. bölümüne verdiği

⁷¹ Papacostea, a.g.e., ss. 66-126.

⁷² Friedrich Schwantz, *Kurtze Erklärung und Bericht über die diesseith des Alth-Flusses gelegene fünf Districte der kaiserlichen Valachey sive Valachiae Cis Alutanae neu verfertigte Land-Charte*, Hermannstadt 1723, ss. 19 V-20 V; Gabriel Croitoru, "Oraşele din Oltenia în Lumina Unor Documente Cartografice și Narrative (1700-1845)", *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”*, XIII (2012), ss. 165-66.

⁷³ Raporu ve Habsburgların tüm yazışmalarında Olt Nehri, Althus, Alth, Alth Fluss olarak isimlendirilmektedir. Viyana'ya sunulan bu rapor ise Hermannstadt'ta (Sibiu) kaleme alınmıştı. Schwantz, a.g.e., s. 2 V.

⁷⁴ Schwantz, a.g.e., ss. 23, 31-32.

⁷⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria Romanilor III, De la moartea lui Mihai Viteazul pana la sfarsitul Epocii Fanariote (1601-1821)*, Bükreş 1946, s. 553. 17. yüzyıldan itibaren Eflak ve Boğdan topraklarının hayvan yetiştiriciliğinde bölgesel uzmanlıklara sahip olduğu görülmektedir. Muntenia yani Doğu Eflak köylüleri, daha çok domuz ve koyun yetiştiriciliğinde uzmanlaşırken, Boğdan'dakiler daha çok sığır yetiştiriciliğinde uzmanlaşmıştı. Kara Eflak'ın da bu anlamda Muntenia'yı tamamlayan biçimde büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde öne çıktığı görülmektedir.

⁷⁶ Bauerhaus ismini taşıyan bu çizimde, ortalama gelirli bir Eflak köylüsünün evi toprağın altındaki kısımlarıyla resmedilmişti. Evlerin yer altındaki bu alanları daha çok bir kiler vazifesi görmekte ve Habsburgların bu alanları mağaralara benzetmelerine yol açmaktaydı. Schwantz, a.g.e., 23 d.

başlık, tarımsal verimlilik ve hayvan yetiştiriciliği (Von Fruchtbarkeiten und Viehzucht des Landes) adını taşıyordu ve onun hayvancılığa verdiği önemi yansıtıyordu.⁷⁷ 21 ana bölümden oluşan raporda Schwantz, Batı Eflak'ın zengin çayırlarında yapılan hayvancılığın çok büyük imkanlar sunduğunu, ancak bölgedeki bazı yerlerin çok az nüfusa sahip olduğunu da belirtiyordu ki Schwantz'ın bu gözlemleri, yazı boyunca çizmeye çalıştığımız Vidin'in sosyo-ekonomik profiline de benzemektedir. Schwantz'a göre nüfus azlığının en önemli sebebi, Tatarlar ve Osmanlıların bölgedeki politikalarıydı.⁷⁸ Schwantz'ın 1723 tarihli raporunda, bölgede ciddi sorun olarak bahsettiği nüfus eksikliği meselesi, Habsburg otoritelerinin 1718 yılından itibaren bölgenin vergi gelirlerinin artırılması siyasetinin politikasının en önemli engeliydi ve Oltenia'nın tekrar Osmanlıların eline geçtiği 1739 tarihine kadar Viyana'nın bölgedeki en önemli amacı, nüfusu arttıracak önlemlerin ve vergi politikalarının hayata geçirilmesi olmuştu.

Tuna Kıyısında Vergi Oyunları: Habsburglar ve Osmanlı Çiftlik Sahipleri

Henüz 1719 sonbaharında, yerel yetkililere gönderilen talimatta Habsburg otoriteleri, Oltenia nüfusunun azlığına ve mutlak surette artırılmasına vurgu yapıyordu.⁷⁹ Habsburg otoriteleri evvela pratik ve kolay tedbire başvurarak savaş dolayısıyla dağılan köylülerin tekrar eski yerlerine döndürülmesini amaçlamışlardı. Bunun için bir şekilde dağ, orman ve mağaralara saklanan köylülerin ikna edilmesi gerekiyordu. Ancak bu konuda pek başarılı olunamayınca 1719 yılından itibaren, Tuna'nın güneyindeki Bulgarlarla Sırların (Razen)⁸⁰ ve Muntenia'da (Doğu Eflak) sakin olanların Habsburg Oltenia'sına gelip yerleşmesi gündeme gelmişti.⁸¹ Hatta

⁷⁷ Schwantz, *a.g.e.*, s. 31 V-32 V. Schwantz'ın bölgenin zenginlikleri konusunda üzerinde durduğu diğer bir husus ise, Oltenia'nın yer altı kaynaklarıydı.

⁷⁸ Schwantz, *a.g.e.*, s. 32. Nüfusun Tatar saldırılarından ve savaşlardan dolayı bazı bölgelerde azalmış olduğu, Habsburg otoritelerinin Oltenia ve Banat'ta dile getirdiği temel şikayetlerdendi. Schwantz'ın raporu bu anlamda Banat için 1734 yılında hazırlanan *Chorographia Bannatus Temesiensis Sub Auspiciis Novi Gubernatoris Edita* adlı esere benzemektedir. Bu eserde de tıpkı Oltenia'da olduğu gibi çok verimli kaynakların olduğu bölgede nüfusun azlığına vurgu yapıyordu. Ortrun Veichtlbauer, nüfusun azlığına yapılan bu vurgunun demografik sebeplerin yanında Habsburgların bölgedeki varlığını ve iskan politikalarını meşrulaştırmak amacıyla da yapıldığını iddia etmektedir. Veichtlbauer, *a.g.e.*, ss. 26-33. Benzer bir yorum için Timothy Olin, "Cultivating an Orderly Society: Physical and Mental Landscapes on the Habsburg's Southern Frontiers", *Austrian History Yearbook*, 48 (2017), ss. 159-72.

⁷⁹ Giurescu'nun *Material pentru istoria Olteniei supt austrieci* eserinden aktaran Papacostea, *a.g.e.*, ss. 341-42.

⁸⁰ *Documente Privitore La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, s. 330. Habsburg yazışmalarında geçen Razen ve Rasciani tabirleri, 18. yüzyıl Alman metinlerinde din ve etnisite farketmeksizin "Güney Slav" halklarının tanımlanmasında kullanılmaktadır. Burada "Güney Slav" halkları terimiyle ise genel olarak Tuna'nın güneyinde yaşayan Slav halkları kastedilmektedir. Detaylar için bakınız, Adrienn Sztana-Kovács, "The Population of Fejér County in the 18th Century Through the Eyes of Foreign Travellers", *Acta Universitatis Sapientiae Philologica*, 5/2 (2013), ss. 173-74.

⁸¹ *Documente Privitore La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, ss. 329-30, 347-51, 464-66. Papacostea, özellikle 1720-22 döneminde bölgenin sayılı nüfusunun 13.245 aileden yaklaşık 25 bin

Oltenia'ya geçişleri cazip kılmak için buraya yeni yerleşenlere vergi muafiyeti ile can ve mal güvenliklerinin korunması için güvence veriliyordu. Bu politikayla, nüfus ve dolayısıyla işgücünün az olduğu bölgeler şenlendirilirken köylüler de boyarların baskısından kurtulmuş olacaktı. 1719 yılındaki bu deneyim ve prensip, Oltenia'daki Habsburg vergi politikalarının ve bölgeye köylü çekme stratejilerinin temel unsuru olacaktı.

1722 yılından itibaren Viyana; Habsburg topraklarından, Osmanlı sınırından ve Doğu Eflak'tan gelen köylüleri, düşük miktarlarda vergi vermeleri, hatta belirli bir süre vergiden muaf olmaları kaydıyla yeni ele geçirilen topraklara yerleştirmeye başlamıştı.⁸² Habsburg otoriteleri, "Alman" topraklarından getirilen köylüleri, Güney Oltenia'dan, yani Tuna'ya yakın bölgelerden ziyade Erdel ve Banat'a yerleştirdiler. Bunun en önemli sebebi ise vergi muafiyetleri ve avantajlarıyla köylüleri Osmanlı topraklarından, özellikle de Tuna'nın güneyinden ve Olt Nehri'nin doğusundan, zaten rahatlıkla Oltenia'ya çekebileceklerini düşünmeleri idi. 1720 yılı Habsburg yazışmalarında Eflak ve Tuna coğrafyasındaki köylü yerleşimlerinin temel özellikleri detaylandırılırken bu duruma da vurgu yapılmıştı.⁸³ Habsburg otoritelerine göre bu bölgedeki köyler, Almanyadakilere hiç benzememekteydi;⁸⁴ Yollardan oldukça uzakta ve birbirlerinden ayrı olarak yerleşmeye alışmış köylülerin en önemli sorunu vergi tahsildarlarının talepleri idi. Eflak'ta vergi toplama mevsimi geldiğinde köylüler evlerini bırakıp başka yerlere gidiyorlardı. Bu yüzden de vergi avantajı sunmak ve onlara boyarlar karşısında koruma sağlamak köylüleri Oltenia topraklarına çekecekti. Habsburg otoritelerinin vardığı sonuca göre sadece Oltenia'da dağlara kaçmış köylülerin tekrar köylere döndürülmesi değil, Osmanlı ülkesinden köylülerin Oltenia'ya çekilmesi de ana stratejilerden biri olmalıydı.⁸⁵ Habsburg yazışmalarından anlaşıldığı üzere bu strateji, Osmanlı dünyasından köylülerin bölgeye çekilmesinde çok etkin olmuştu. Örneğin 1731 tarihli bir raporda, daha önce yaklaşık 1500 Bulgar ailesinin Oltenia'ya yerleştiği ve bölgeye yeni gelmek isteyen ailelerin Habsburg yetkililerine istekte

civarına çıktığını belirtmektedir. Bu artış her ne kadar Avusturyalıların daha iyi kayıt tutmasıyla ilişkili olsa da bu dönemde bölgeye yönelen yoğun göçün de sonucudur. Özellikle merkezi yönetimin bölgedeki denetimi 1727 yılından sonra daha da artmış ve neticede 1735 yılında kayıtlanan aile sayısı 35 binleri bulmuştur. Papacostea, *a.g.e.*, ss.343-47.

⁸² Stephan Steiner, *Rückkehr Unerwünscht: Deportationen in der Habsburgermonarchie der Frühen Neuzeit und Ihr Europäischer Kontext*, Böhlau Verlag, Viyana 2014, ss. 115-153.

⁸³ *Documente Privitore La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, ss. 347-48.

⁸⁴ *Documente Privitore La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, ss. 310-11. (... Buradaki [Eflak] köylüler Almanya ya da başka yerlerde bulunan köylerdeki yerleşikler gibi değildir, dallardan örülme kötü evleriyle, üç, dört, beş [hane şeklinde] yollardan uzak alanlarda bulunurlar) "...der Bauer ist hier zu Land nicht ansässig in Dorffschafften wie in Teütschland und anderwehrts geschen werden, sondern es befinden sich bald da bald dorthen mit gestreicher, Flechtwerkh...angeworffen drey, vier, fünff, mehr oder weniger schlechte Häuser in von denen landstrassen abgelegenen..."

⁸⁵ *Documente Privitore La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, s. 348.

buldukları bildiriliyordu.⁸⁶ Bölgeye yerleşmek isteyen bu yeni grup, tıpkı öncekiler gibi, vergi muafiyeti talep etmekteydi. Yine bir yıl önceki bir yazışmada da vergi avantajından dolayı 250 ailenin Doğu Eflak'tan gelip Oltenia'ya yerleştiği belirtiliyordu.

Nüfusun azlığı Osmanlı yetkilerini de benzer politikalar oluşturmaya itmişti.⁸⁷ Özellikle 1730'lı yıllardan itibaren Osmanlı merkezi ve bölgedeki askerler, hem Eflak'tan hem de Tuna'nın güneyinde yer alan bölgelerden topladığı vergi miktarını korumak çabasındaydı. Örneğin 1732 yılında, daha çok kendilerine ocaklık olarak tayin edilen yerlerden toplanacak vergi gelirlerini düşünen Vidin Kalesi yerli neferatının merkeze gönderdiği arzualde, Vidin kırsalında yerleşik reayanın darülharbe gitmeyi tercih ettiği açıkça ifade ediliyordu.⁸⁸ Kale neferatının ve merkezi idarenin bu konudaki hassasiyeti, özellikle Oltenia'nın Habsburgların eline geçmesinden sonra artmış ve 1719-1740 döneminde, özellikle köylü hareketliliğinin Osmanlı topraklarına yönlendirilmesi ana strateji olarak belirlenmişti. Vergi muafiyeti hem Eflak hem de Vidin'deki köylülerin gönüllerini çelmek için uygulanacak en iyi politika olarak öne çıkmış olmalıdır; çünkü yerli neferatının arzuallerinde bizzat Vidin'deki erbab-ı tımar, sipahi ve subaşılının köylülerin kaçışını engellemekten ziyade teşvik ettiklerinden şikayet ediliyordu. Vidin kadı sicillerine bu dönemde giren bir kayıt da köylüleri vergi muafiyeti ile Vidin'e çekme politikasının uygulandığını net bir biçimde göstermektedir.⁸⁹ Bu kayda göre muhtemelen 1728 yılı içerisinde Vidin'den merkeze reaya tarafından iletilen talepte, Dârü'l-Harb'den Dârü'l-İslâm'a gelmiş bu 26 nefer reayanın Vidin civarındaki Arçar Palangası toprağına yerleşmeleri için bu kişilere vergi muafiyetinin verilmesi isteniyordu. Vidin'e yerleşmiş bu 26 nefer reaya, isimleriyle beraber kayıtlara geçmiş; bu kişilerin belirli bir süre cizye ve tekaliften muaf olmaları talep edilmişti. Yine dışardan Vidin'e gelen reayanın üç yıl boyunca vergiden muaf olmak şartıyla bölgede farklı yerlere yerleştiği başka bir kayıta da tekrarlanmıştı.⁹⁰ 1720 tarihli bu diğer kayıt, bize Tuna'nın güneyindeki nüfuzlu kimselerin, hayvancılık ve tarım sektöründeki emek eksikliğini vergi muafiyeti yoluyla kapamaya çalıştığına da işaret etmektedir. Bu kaydın açık biçimde gösterdiği üzere Vidin'e çekilen köylülerin dikkate değer bir kısmı çiftliklerde yaşamaya başlıyordu. Örneğin Vidin'e iskan tarihleri Hicri 1132- Miladi 1720-olarak kaydedilen Biradol (?) veled-i Marko, Vragac veled-i Lopul (?), Filib veled-i Mihail ve Nikola veled-i Dimitri; Kara

⁸⁶ Papacostea, *a.g.e.*, s. 38.

⁸⁷ Damian Panaitescu, "The Ottoman Empire and The Preservation of Wallachia's Fiscal Potential (1730-1774)", *Revista Economică*, 66/6 (2014), ss. 64-66.

⁸⁸ Ensar Tüncer, *a.g.e.*, ss. 195-96.

⁸⁹ VS 19/79-1. Sicilde bir önceki ve sonraki kayıtlar Rebiülahir 1141 tarihlidir.

⁹⁰ VS 8/30-1, 7 Cemaziyelahir 1132 (16 Nisan 1720). İskan ve vergi muafiyeti hususlarındaki emir 15 Cemaziyellevvel 1132 tarihinde çıkmıştır. Defterde Vidin' gelen isimlerin altında muhtemel iskan tarihleri kayıtlanmıştır.

Halilzade Çiftliği'nde sakin olmuşlardı. Bu iskandan 3 yıl sonra da Eflak tarafından gelen reaya Abdülkerim Beyzade'nin çiftliği olan köye yerleştirilmişti.⁹¹

Yeni gelenlerin tümünün sadece hayvancılık sektöründe istihdam edilip edilmediğini söylemek zordur. Daha önce de tartışıldığı üzere bölgedeki arazi sahiplerinin çoğu aynı anda tarım ve hayvancılığa yatırım yapmaktaydı. Ancak bölgede hayvancılığın yapıldığı çayır ve mera gibi alanlar, şehir merkezlerinden uzak oldukları için köylünün vergiden kaçma gayesiyle saklandıkları yerler özellikle bu hayvan çiftlikleriydi. Nitekim belgelerde çiftliklerin hayvancılık amacıyla kurulduğu da açık biçimde ifade edilmektedir. Çiftliklere yerleşen köylülerin vergilendirmeden muaf olmasalar dahi çiftlik sahipleri aracılığıyla vergilerini ödemekten kaçabildiklerini, Osmanlı yetkilileri de yakından gözlemlemişlerdi. Daha yüzyılın başlarında Vidin kadı sicillerine geçen bir kayıta, Osmanlı yetkilileri tarafından Tuna'nın güneyindeki "zî-kudret kimselerin" Eflak'ta çiftlikler kurarken beri taraftaki köylüyü yanına çekmek için ayarttığı belirtiliyordu.⁹² Tuna'nın güneyinde cizye ödemekle yükümlü olan reaya hayvancılık sektörü etrafında gelişmiş olan çiftliklerde çalışmak için Eflak'a geçirilip yerleştiriliyor; bu durum da Tuna'nın güneyindeki vergi gelirlerinin düşmesine yol açıyordu. Köylülerin tam olarak hangi şartlarla bölgenin ileri gelenleri tarafından ayartılıp Tuna'nın öte yakasına geçirildiğini, belgelerden detaylarıyla öğrenmek mümkün değildir. Ancak kışlak tabir olunan çiftliklere yerleştirilen ve genelde çoban olarak kullanılan köylülere, çiftlik sahiplerinin vergi avantajları ve farklı korumalar sunması oldukça yaygın bir uygulamaydı. Örneğin 1733 yılında Eflak Voyvodası'na gönderilen bir emirde, civardaki kale ve belde ahalisinin Eflak reayasını istihdam ederek kışlaklar kurduğu belirtiliyordu.⁹³ Bu çiftliklerin hayvancılık için özel olarak kullanıldığına dair hiçbir şüphe yoktu ve Eflak olarak kastedilen yer de Doğu Eflak yani Muntenia'ydı. Çiftlik sahipleri, etraftan topladıkları ellişer, yüzer hane reayayı çiftliklerine yerleştiriyor ve reaya da bunlara istinaden vergi ödemekten kurtuluyordu. Yine aynı emirde açıkça belirtildiği üzere çiftlik sahipleri, kışlaklarına yerleşenleri "bizim reayamızdır ve cizyeden muafdırlar" diyerek vergiden kaçırıyordular. Şurası açıktır ki Habsburg politikalarından farklı olarak Tuna'nın güneyinde köylülerin yerleştirilme ve çiftlik kurma süreçlerinde merkezi idareden ziyade bölgedeki çiftlik sahipleri veya nüfuzlu kimseler etkin bir rol oynuyordu.

Nüfuzlu çiftlik sahiplerinin bu süreçte oynadığı rol, aslında hiç şaşırtıcı değildir; çünkü Osmanlı cizyedarlarına ve hatta Osmanlı merkezine karşı reayayı korumak ancak bölgede siyasi-ekonomik gücü olanların yapabileceği bir şeydi. Oltenia Vidinlilerin otlak alanı olmaktan çıkmış olsa dahi Doğu Eflak ve Vidin'in doğusundaki Tuna Havzası, güçlü kimseler için zengin mera imkanlarını sunmaya devam ediyordu. Bu dönemde köylünün korunma politikasını Oltenia'dan daha

⁹¹ Fatma Gül Karagöz, *a.g.e.*, s.101.

⁹² VS 38/104-105, 19 Receb 1119 (16 Ekim 1707). Emir 10 Cemaziyelevvel 1119 tarihinde çıkmıştır.

⁹³ BOA, Cevdet Eyalet-i Mümtaze (C. MTZ) 17/805, Evâsıt-ı Rebiülahir 1146 (21-30 Eylül 1733).

doğuya taşıyıp Muntenia'da ve Tuna boyunca sürdürmek isteyen Vidinli yatırımcılar ise Doğu Eflak'ın karşısındaki bölgelerdeki diğer nüfuzlu kimselerle de mücadele etmeliydiler. Örneğin 1726 yılı civarında Doğu Eflak'da kurulan kışlakların yarattığı sıkıntılar tekrar gündeme geldiğinde, Eflak'ta “oda tabir olunur kışlakları” ihdas edenlerin ve dolayısıyla buradaki otlakları kullananların daha çok Niğbolu ve İbrail arasındaki yerlerden gelen kimseler olduğu belirtiliyordu.⁹⁴ Silistre, Niğbolu, Ruscuk ve İbrail'i içine alan bu bölge, Doğu Eflak'a komşu olan bölgelerdi. Bu dönemde Düvel-i Ecnebiye Defterlerine kaydedilen ve Eflak Voyvodası'na gönderilen hükümlerin büyük çoğunluğunda, Eflak'a yapılan müdahalelerin Niğbolu'nun doğusundaki bölge ahalisinden geldiği belirtilse de Vidin'i de içine alacak biçimde, aslında Tuna sahilindeki tüm kasaba ve köy ahhalilerinin de sürece dahil olduğu giderek daha fazla belirtilmeye başlamıştı.⁹⁵ Tam karşısında yer alan Eflak bölgesinin Habsburg yönetimi altına girmesi, Vidinlilerin Eflak meralarından yararlanmak için Tuna'nın güneyindeki güçlü kimselerle rekabete girmesini gerektiriyordu ki siyasi ve askeri bağlantılar, bu rekabette her zaman avantaj sağlıyordu. Çalışmanın incelediği ilk dönemde toplumun her kesiminden gelen yatırımcıların asıl niyeti Vidin içindeki mera ve çayırların tasarruf haklarının tescillenmesiyle karşı kıyıda hayvan otlatılabilme imkanını aramak iken 1720'li yıllardan itibaren yatırım dinamikleri artan tempoyla çiftlikler etrafında şekillenmiş ve Vidin'in daha da dışına taşmıştı.

Sonuç Yerine: 1695-1740 Döneminin Mirası

Balkan iktisat tarihi yazımında, Habsburgların Batı Eflak'ı kontrol altına alması ve bölgede merkezîyetçi merkantilist politikaları uygulamaya koyması, genellikle bu politikaların Eflak ve Boğdan'da, 18. yüzyıl boyunca gerçekleştirilen reformlar üzerinde etkileri bağlamında incelenmektedir.⁹⁶ Halbuki Avusturya İmparatorluğu'nun Oltenia'yı kontrol altına alması, sadece Eflak ve Boğdan'daki gelişmeleri değil; aynı zamanda Tuna'nın güneyindeki dinamikleri de önemli ölçüde şekillendirmişti. Karlofça Anlaşması'ndan sonra, özellikle Vidin'deki hayvancılık sektörünün en önemli tartışması çayır ve meraların kimlerin tasarrufunda olduğu meselesiyken 1718 sonrasında tartışmaların ana eksenini köylü ve çobanların hangi çiftliğe yerleştirileceği hususuna kaymıştı. 1718'e kadar Vidinliler çayır ve meralar üzerindeki kullanım haklarının korumasında nispeten başarılıydılar ve bu durum, söz konusu dönemde hayvan sahipliğinin toplumun geniş kesimlerine yansımalarıyla beraber ortaya çıkmıştı. 1718 yılından itibaren ise Habsburg otoritelerinin Oltenia sınırlarını belirgin bir biçimde çizmesi ve sınırların geçirgen özelliğinin azalması, Vidinli büyük hayvan sahiplerini, özellikle mera ve çayırlar konusunda yeni

⁹⁴ BOA, Ali Emiri Ahmed III (AE. SAMD. III) 72/7219, Evâil-i Rebiülevvel 1139 (27 Ekim-5 Kasım 1726).

⁹⁵ Güney Tuna sahilinden Eflak'a gelen yatırımcılar hemen hemen tüm kayıtlarda geçmektedir. BOA, A. DVN. S.DVE 77-Hüküm No: 1-90.

⁹⁶ Bu husustaki tartışmaların genel bir özeti için, Olaru, *a.g.e.*, ss. 60-72 & 197-198; Papacostea, *a.g.e.*, ss. 335-62.

arayışlara itmiş olmalıydı. Bu yüzden de Oltenia'daki meraların kaybindan sonra Vidin'deki nüfuzlu kimselerin ortak kullanımında olan meraları, kendi tasarrufları altına alıp alamadıklarını tam olarak bilinmemektedir. Yine Habsburg egemenliğine girene kadar Batı Eflak'ın Vidinli yatırımcılar için kolayca geçilen ve çiftlik kurulabilen bir yer olmasında, Tuna'nın iki yakasındaki yerleşikler için ortak kullanım alanlarının taşıdığı önem ve bu alanların statüsünün değişimine karşı köylülerin gösterebildiği direncin farklılığının oynadığı rol kayıtlarda karşımıza çıkmamaktadır. Ancak daha dağınık yerleşimlerde oturan ve boyarların vergi taleplerinden her zaman kolaylıkla kaçabilen Eflak köylüsüne göre Vidin ahalisi, mera ya da çayır gibi alanlardaki ortak tasarrufunu yetkililere her zaman hatırlatacak hukuki araçlara sahipti ve Vidin mahkemesi bu araçların kayda geçirildiği yer olarak 18. yüzyıl başında öne çıkmıştı.

Bu sosyo-hukuki yapı 19. yüzyıl öncesi Osmanlı coğrafyasında arazi ve toprak mülkiyeti hususlarındaki devamlılık ve dönüşümlere de işaret etmektedir. Özellikle 18. yüzyıl başında mera alanlarının sıklıkla el değiştirmesi ve ortak kullanımındaki araziler üzerindeki baskılar, büyük çoğunlukla miri arazi rejimi çerçevesinde gerçekleşmiştir. Kayıtların hemen hemen tümünde bu arazilerin tasarrufundaki değişiklik ferağ ve tevfiz olarak tanımlanmış ve miri arazi üzerindeki özel mülkiyet kapısı hukuken kapatılmıştı.⁹⁷ Ancak Özer Ergenç'in Anadolu'nun farklı yerlerinden örneklerle gösterdiği üzere 19. yüzyıl öncesinde miri arazi rejimi hukuku içinde kalan bu değiş-tokuşlar, hayvancılık sektörünün temel unsuru olan mera ve çayırlar üzerindeki tasarruf hakkının pratikte sıklıkla el değiştirebildiği bir tür arazi piyasasının varlığı anlamına da gelmekteydi.⁹⁸ Tıpkı 18. yüzyıl Anadolu'sunda olduğu gibi Vidin'de de miri arazi rejimine tabi meraların el değiştirmesi, her zaman bir özel mülkiyete geçiş yolunun açıldığını göstermese de özellikle 18. yüzyıl başlarında kentte yaşayan farklı sermaye sahibi gruplarının bu el değiştirmelerdeki rolüne işaret eder. Vidin Mahkemesi'nde kayda geçen, Vidin'de ortaya çıkan bu yatırımcı kesim; toplumun zenginlik ve siyasal etki bakımından üst kademelerini oluşturuyordu. Bu yüzden de çoğu zaman bölgedeki kaynakların kullanımını askeri ve ekonomik olarak neredeyse tekelleştiren ve literatürde büyük ayan aileleri olarak tanımlanan gruba göre daha geniş bir toplumsal kesimi kapsamaktaydı. Tam da bu sebeptir ki 18. yüzyıl başlarında Vidin'in hayvancılık sektörünü biçimlendiren arazi el değiştirmeleri, özellikle Osmanlı hukuk ve iktisat tarihçilerinin aşırı vurgu yaptığı 1858 Arazi Kanunnamesi'nin⁹⁹ arkasındaki uzun dönemli sosyo-ekonomik dinamiklerin ve toplumsal grupların çıkarlarının yeniden

⁹⁷ Benzer bir gözlem için Fatma Gül Karagöz, *a.g.e.*, ss. 158-63.

⁹⁸ Özer Ergenç, "XVII. ve XVIII. Yüzyıl Anadolu'sunda Toprak Tasarrufu ve Mülkiyeti Üzerine Değerlendirmeler", *Osmanlı Tarih Yazıları: Şehir, Toplum ve Devlet*, Derleyen: Özer Ergenç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, ss. 215-45.

⁹⁹ E.Attila AYTEKİN, "Hukuk, Tarih ve Tarih yazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnamesi'ne Yönelik Yaklaşımlar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD): Türk Hukuk Tarihi*, 3/5 (2005), ss. 723-44.

yorumlanması açısından önemli ipuçları sunmaktadır. 18. yüzyıl başlarında mahkemeye gelip tasarruf haklarını inşa eden kentliler için Osmanlı merkezinin uygun gördüğü ve kanunun izin verdiği şekilde tasarruf haklarını belgelemek, şehrin yeni asker sakinleri karşısında hukuki bir dayanak elde etmek demektir. Ayrıca bölgede 1683-1699 savaşları sırasında belirginsizleşen arazi tasarrufunun tekrar inşası da onların çıkarlarıyla uyumluydu.¹⁰⁰ Özellikle Vidin'de hayvancılık sektöründe paralarını yatırebilecekleri alanların olması ve hemen karşılarında bulunan Eflak arazisinin varlığı da kentlilerin elini bu yönde güçlendirmişti. Kısacası asker yatırımcıların sayısının artışı karşısında bazı kentliler için ferah ve tevfiz işlemlerini hukuka uygun biçimde kaydettirirken kazandıkları, hukuktan kaçırabildikleri arazilerin kullanımından kazanabileceklerinden daha fazlaydı olmalıydı. Bu hesap özellikle Kara Eflak'ın Vidinlilere kapatılmasından sonra köylüleri mobilize edebilen ve çiftlikler kurabilen yeniçerilerle nüfuzlu kişiler için muhtemelen tersine işlemişti. Nitekim Osmanlı merkezinin ve Eflak voyvodalarının onların bu yatırımlarını kanuna aykırı ilan etmesi, bu yeni yatırımcı grubu yine de durduramamıştı. Bu yatırımcı grubun köylülerle olan ilişkisi ve yukarıda bahsedildiği şekilde toprak tasarrufunu garantiye almaları, bize Gandev'in Kuzey Bulgaristan'daki büyük toprak sahipliğinin gelişimi hakkındaki gözlemlerinin Osmanlı çiftlik literatürü açısından halen değerlendirilmesi gereken unsurlar barındırdığını da gösteriyor. Her ne kadar bu çalışma, Gandev'in Tuna boyunca büyük toprak sahipliğinin gelişmesinde ana etken olarak gördüğü ticarileşme gibi kapitalist unsurları incelememiş olsa da onun köylülerin topraksızlaşması ve çiftliklere bağlı hale getirilmeleri arasında kurduğu ilişki hakkında düşünülmesini gerekli kılıyor. Ona göre Vidin'de Müslüman toprak sahipleri, 18. yüzyıl boyunca güçlenirken tapu edinmek suretiyle arazilere el koymaya başlamış ve emek ihtiyacını da giderek çiftlikde tarım işçisi haline gelen köylülerden çözmeye çalışmıştı.¹⁰¹ Bu çalışmanın bulguları, topraklarına el konulan köylülerin başka yerlere göçmek yerine çiftliklerde çalışması ve çiftliklerin işgücü açığının bu alanlara köylülerin çekilerek kapatılması süreçlerinde özellikle 18. yüzyıl başında Osmanlı ve Habsburg "vergi oyunlarının" önemli bir rol oynamış olabileceğini düşündürmektedir.

Oltenia'daki temel Habsburg politikası, köylülerin vergi muafiyeti vaadiyle hem Tuna'nın güneyindeki bölgelerden hem de Doğu Eflak'tan Oltenia'ya çekilmesine dayanıyordu. Zaten emek eksikliğinin şekillendirdiği bir dünyada, Habsburgların bu politikaları özellikle Vidin'deki nüfuz sahibi kişilerin yapabileceği türden bir vergi oyunları stratejisini öne çıkmasına yol açmıştı. Hiç şüphesiz ki daha çok yeniçeri ağlarına dahil olmuş bu nüfuzlu kimselerin ortaya çıkışı sadece

¹⁰⁰ Hem Vidin hem de Antakya'da 18. yüzyılın ilk yarısındaki toprak tasarrufu dinamiklerini miri arazi rejimi kapsamında değerlendiren Fatma Gül Karagöz de bu dönemde toprağın tasarruf hakkı için verilen kavga'nın çok geniş toplumsal kesimleri içerdiğini savunmaktadır. Fatma Gül Karagöz, *a.g.e.*, ss. 192-94. Ona göre tasarruf hakları konusundaki bu çekişmeler, değişimler ve devamlılıklar; 1858 Arazi Kanunnamesi'nin tarihsel arka planını oluşturmaktadır.

¹⁰¹ Bruce McGowan, *a.g.e.*, ss. 59-60

Oltenia'daki Habsburg politikalarıyla ilişkili değildi. Vidin ve daha genel olarak Batı Eflak'ın karşısındaki alanın 18. yüzyılın başında bir sınır bölgesine dönüşmesi sonucunda, yeniçerilerin bölgedeki nüfusu önemli ölçüde artmıştı. Yeniçeri ya da bölgenin ileri gelenlerinden olması farketmeksizin bu nüfuz sahibi kişiler, sadece Vidin'deki çiftliklerde çalışacak köylüleri yanlarına çekmekle kalmamış; aynı zamanda hem Tuna boyunda hem de Doğu Eflak'ta, Avusturya hakimiyetinde olmayan arazilerdeki meraların kullanımı için kışlaklar ve çiftlikler kurabilmişlerdi. Neticede Habsburg hakimiyeti, 1739 yılında Oltenia'da sona erdiğinde Osmanlı merkezi, Eflak ve Tuna'da özellikle askeri unvanlı kişilerin ve bölgenin ileri gelenlerinin belirlediği vergi kaçırma taktiklerini ve kışlak tabir olunan çiftliklerin etrafından şekillenen hayvancılık sektörünü miras almıştı.¹⁰² 1740'lı yıllardan başlayarak 1760'lı yılların sonuna kadarki dönemde, Osmanlı yetkililerinin Eflak ve Tuna bölgelerinde uğraştığı en temel meselelerinden biri de sektörün bu doğası olacaktır.

Kaynaklar

A. Birincil Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, AE. SMHD. I 10/668.

BOA, AE. SAMD. III 72/7219.

BOA, AE. SMST. III 45/3264.

BOA, C. HR 69/3408.

BOA, C. MTZ 17/805.

BOA, A. DVN. S.DVE /77.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

[TSMK] H. 445.

Sofya Kiril Metodi Milli Kütüphanesi

Vidin Şer'ıye Sicilleri (VS) 8, 9, 13, 14, 19, 25A, 38, 41, 60, 81, 161A

Avusturya Milli Kütüphanesi/Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB)

Friedrich Schwantz, *Kurtze Erklärung und Bericht über die diesseith des Alth-Flusses gelegene fünf Districte der kayserlichen Valachey sive Valachiae Cis Alutanae neu verfertigte Land-Charte*, Hermannstadt, 1723.

Tabula Valachiae Cisalutane, Friedrich Schwantz & Stephan Steinville, Nach 1722, Kartensammlung, K I 115692.

B. Telif Eserler

Ágoston, Gábor, "Military Transformation in the Ottoman Empire and Russia, 1500-1800", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 12/2 (2011), ss. 281-319.

Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kânûnnâmeleri ve Hukûkî Tablilleri*, Cilt III, OSAV, İstanbul 1991.

¹⁰² Aksan, a.g.m., ss. 61-78; Yıldız & Kokdaş, a.g.m., ss. 1-5.

- Aksan, Virginia, "Whose Territory and Whose Peasants? Ottoman Boundaries on the Danube in the 1760s", *The Ottoman Balkans, 1750-1830*, Derleyen: Frederick F. Anscombe, Markus Weiner Publishers, Princeton 2006, s. 61-85.
- Andonova, Paulina, "Emergence and Development of Waqf Çiftlikleri during 16th - early 18th centuries. The Case of Sofu Mehmed Paşa and his Waqf Çiftlik in the District of Sofia", *Études Balkaniques*, 4/LI (2015), ss. 75-110.
- Aydın, Mahir, "On the Shores of Danube: Neighbourhood Between Wallachia and Vidin", *Turkey & Romania: A History of Partnership and Collaboration in the Balkans*, Derleyenler: Florentina Nitu, Cosmin Ionita, Metin Ünver, Özgür Kolçak, Hacer Topaktaş, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, İstanbul 2016, s. 145-163.
- Aytekin, E. Attila, "Hukuk, Tarih ve Tarihyazımı: 1858 Osmanlı Arazi Kanunnâmesi'ne Yönelik Yaklaşımlar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD): Türk Hukuk Tarihi*, 3/5 (2005), ss. 723-44.
- Bilgin, Arif, *Osmanlı Sarayının İâşesi (1489-1650)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2000.
- Brunnbauer, Ulf, "Unity in Diversity? Historic Family Forms in Southeastern Europe", *Historijski Zbornik*, LXV (2012), ss. 95-148
- Chiro, Daniel, *Social Change in a Peripheral Society: The Creation of a Balkan Colony*, Academic Press, New York 1976.
- Croitoru, Gabriel, "Oraşele din Oltenia în Lumina Unor Documente Cartografice și Narative (1700-1845)", *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”*, XIII (2012), ss. 165-171.
- Çağatay, Ömer, *10 Numaralı Vidin Şer'yye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis 2015.
- Demeter, Gabor, *Agrarian Transformations in Southeastern Europe (from the late 18th century to World War II)*, Institute for Historical Studies, BAS Institute of History RCH/HAS, Sofya 2017.
- Documente Privitoare La Istoria Romanilor, Vol. VI (1700-1750)*, Hurmuzaki, Bükreş 1888.
- Ergenç, Özer, "XVII. ve XVIII. Yüzyıl Anadolu'sunda Toprak Tasarrufu ve Mülkiyeti Üzerine Değerlendirmeler", *Osmanlı Tarih Yazıları: Şehir, Toplum ve Devlet*, Derleyen: Özer Ergenç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012, ss. 215-45.
- Gandev, Christo, "L'apparition des rapports capitalistes dan l'économie rurale de la Bulgarie du nord-ouest au cours du XVIIIe siècle", *Études Historiques*, Sofya 1960, ss. 207-217.
- Gezer, Ömer, "1522'den 19. Yüzyıla Kadar Habsburg Mutlakiyetinin İnşası ve Miltärgrenze", *Avrupa Tarihinde Türk Eli Doç. Dr. Gümeç Karamuk Armağanı*, Derleyenler: Ramazan Acun ve Serhat Küçük, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2017, ss. 137-157.
- Giurescu, Constantin C., *Istoria Romanilor III, De la moartea lui Mihai Viteazul pana la sfarsitul Epocii Fanariote (1601-1821)*, Bükreş 1946.
- Gökpınar, Bekir, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2014.

- Gradeva, Rossitsa, "Between Hinterland and Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Centuries", *Proceedings of the British Academy*, 156 (2009), ss. 331-351.
- _____, "War and Peace along the Danube: Vidin at the End of the Seventeenth Century", *Oriente Moderno*, Nuova serie 20 (81)/1 (2001), ss. 149-175.
- İnalçık, Halil, "Çiftliklerin Doğuşu; Devlet, Toprak Sahipleri ve ve Kiracılar", *Osmanlı Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Derleyenler: Çağlar Keyder ve Faruk Tabak, çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, ss. 17-35.
- _____, "Adâletnâmeler", *Belgeler*, II/3-4 (1965), ss. 49-142.
- _____, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi (Doktora Tezi'nin 50. yılı) 1942-1992*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşım Koç, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- Karademir, Zafer, *İmparatorluk Ekonomisinin Can Damarları: Osmanlı Ülkesinde Hayvancılık İşletmeleri (1500-1800)*, Libra Kitapçılık, İstanbul 2016.
- Karagöz, Fatma Gül, *1700-1750 Osmanlı Devleti Arazi Hukuku Uygulamaları: Vidin ve Antakya Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Karagöz, Hakan, "Venedik (1716) ve Habsburg (1716-1717) Seferlerinde Vidin Şehrinin Askeri ve Lojistik Önemi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/2 (2013), ss. 73-106.
- Kaser, Karl, "Pastoral Economy and Family in the Dinaric and Pindus Mountains (14th-20th Centuries)", *Household and Family in the Balkans Two Decades of Historical Family Research at University of Graz*, Derleyen: Karl Kaser, Lit Verlag, Viyana 2012, ss. 289-303.
- Kayapınar, Ayşe, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2015), ss. 67-114.
- Khoury, Dina Rizk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu Musul, 1540-1834*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.
- Koch-Tufiş, Ovidiu Marinel, "Dispozitiile Camerei Aulice Adresate la 7 Decembrie 1717 Comisieci Bănăţene de Organizare a Mineritului", *Analele Banatului-Arheologie-Istorie*, XII-XIII (2004-2005), ss. 343-369.
- Koçak, Zülfiye, "14 Numaralı Şer'iyye Sicil Defterine Göre Vidin'de İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı (1699-1702)", *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 10/4(22) (2018), ss. 1566-1591.
- Köksal, Yonca, "Land Reform in Northwestern Bulgaria during the Tanzimat Era", *Perspectives on Ottoman studies: papers from the 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO) at the University of Zagreb 2008*, Derleyenler: Ekrem Causevic, Nenad Moacanin ve Vjeran Kursar, LIT Verlag, Berlin 2010, ss. 455-62.
- Luca, Cristian, "L'importazioni di merci levantine nella Venezia del Seicento e del primo Settecento: la cera e i pellami provenienti dai Principati Romeni", *L'Italia e l'Europa Centro-Orientale attraverso i secoli*, Derleyenler: C. Luca, G. Masi, A. Piccardi, Brăila-Venedik 2004, ss. 321-632.
- Marte, Johann, Wolfgang Viorel Ioniţă, Nikolaus Rappert, Laura Stanciu, Ernst Christoph Suttner, *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom: Band 2: von 1701 bis 1761*, Editura Enciclopedica, Bükreş 2015.

- McGowan, Bruce, *Economic Life in Ottoman Europe: Taxation, Trade and the Struggle for Land, 1600-1800*, Cambridge University Press, Cambridge 1981.
- Mezes, Adam, *Insecure boundaries: Medical Experts and the Returning Dead on the Southern Habsburg Borderland*, Yüksek Lisans Tezi, Central European University, Budapeşte 2013.
- Murgescu, Bogdan, *România și Europa: Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Polirom, Yaşı 2010.
- Murphey, Rhoads, *Ottoman Warfare 1500-1700*, UCL Press, Londra 1999.
- Olaru, Vasile Mihai, *Writs and Measures: symbolic power and the growth of state infrastructure in Wallachia, 1740-1800*, Doktora Tezi, Central European University, Budapeşte 2013.
- Olin, Timothy, "Cultivating an Orderly Society: Physical and Mental Landscapes on the Habsburg's Southern Frontiers", *Austrian History Yearbook*, 48 (2017), ss. 159-72.
- Orhonlu, Cengiz, "Ahmed Resmî'nin Eflak Coğrafyası", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4/5 (1976), ss. 1-14.
- Pamuk, Şevket, "The Ottoman Empire in the Eighteenth Century", *Itinerario*, 24/3-4 (2000), ss. 104-116.
- Panaiteescu, Damian, "The Ottoman Empire and The Preservation of Wallachia's Fiscal Potential (1730-1774)", *Revista Economică*, 66/6 (2014), ss. 59-76.
- Papacostea, Şerban, *Oltenia sub stăpânirea austriacă: 1718-1739*, Editura Enciclopedică, Bükreş 1998.
- Parveva, Sefka, "Villages, Peasants and Landholdings in the Edirne Region in the Second Half of the 17th Century", *Regions, Borders, Societies, Identities in Central and Southeast Europe, 17th-21st Centuries*, Derleyenler: Penka Peykovska ve Gabor Demeter, the Institute of History, Research Centre for the Humanities & Hungarian Academy of Sciences, Sofya ve Budapeşte, 2013, ss. 17-33.
- Saraçoğlu, M. Safa, "Resilient Notables: Looking at the Transformation of the Ottoman Empire from the Local Level", *Contested Spaces of Nobility in Early Modern Europe*, Derleyenler: Matthew P. Romaniello ve Charles Lipp, Ashgate Publishing, Farnham 2011, ss. 257-77.
- Schwicker, Johann Heinrich, *Geschichte der Österreichischen Militärgrenze*, Verlag von K. Prochaska, Viyana 1883.
- Soyudoğan, Muhsin, *Reassessing the Timar System: The Case Study of Vidin (1455-1693)*, Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012.
- Steiner, Stephan, *Rückkehr Unerwünscht: Deportationen in der Habsburgermonarchie der Frühen Neuzeit und Ihr Europäischer Kontext*, Böhlau Verlag, Viyana 2014.
- Sztana-Kovács, Adrienn, "The Population of Fejér County in the 18th Century Through the Eyes of Foreign Travellers", *Acta Universitatis Sapientiae Philologica*, 5/2 (2013), ss. 169-183.
- Tabak, Faruk, *The Waning of the Mediterranean, 1550-1870: A Geohistorical Approach*, Johns Hopkins University Press, Baltimore 2008.
- Tüncer, Ensar, *42 numaralı Vidin Şer'iye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi/Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bitlis 2015.

- Ursprung, Daniel, “Schollenbindung und Leibeigenschaft: Zur Agrarverfassung der Fürstentümer Walachei und Moldau in Komparativer Perspektive (Mitte 16. - Mitte 18. Jahrhundert)”, *Südost-Forschungen*, 63/64 (2004/2005), ss. 124-169.
- Veichtlbauer, Ortrun, “Zwischen Kolonie und Provinz: Herrschaft und Planung in der Kameralprovinz Temeswarer Banat im 18. Jahrhundert”, *Social Ecology Working Paper Institute of Social Ecology Vienna (SEC)-Alpen-Adria-Universitaet Klagenfurt*, 167 (2016).
- Veres, Madalina Valeria, *Constructing Imperial Spaces: Habsburg Cartography in the Age of Enlightenment*, Doktora Tezi, University of Pittsburgh, Pittsburgh 2015.
- Volkman, Swantje, *Die Architektur des 18. Jahrhunderts im Temescher Banat*, Doktora Tezi, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Heidelberg 2001.
- Yıldız, Aysel, İrfan Kokdaş, “Peasantry in a Well-protected Domain: Wallachian Peasantry and Muslim Çiftlik/Kışlaks under the Ottoman Rule”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, DOI: [10.1080/19448953.2018.1506303](https://doi.org/10.1080/19448953.2018.1506303).